

FLORILEGIUM PATRISTICUM

DIGESSIT VERTIT ADNOTAVIT

GERARDUS RAUSCHEN

DR. THEOL. ET PHIL., SS. THEOLOGIAE IN UNIVERSITATE BONNENSI
PROF. P. E.

FASCICULUS NONUS

TEXTUS ANTENICAENI AD PRIMATUM ROMANUM
SPECTANTES

BONNAE

SUMPTIBUS PETRI HANSTEIN

MCMXIV

In meinem Verlage ist erschienen:

Florilegium patristicum digessit, vertit, adnotavit Gerh. Rauschen
Fasc. I. Monumenta aevi apostolici. 1904. VI, 90 S. Preis
broschiert *M* 1.20, kartoniert *M* 1.40.

— — Fasc. II. S. Justinii apologiae duae. Editio altera aucta et
emendata. 1911. IV, 135 S. Preis broschiert *M* 2.20, kar-
toniert *M* 2.40.

— — Fasc. III. Monumenta minora saeculi secundi. 1905. IV,
106 S. Preis broschiert *M* 1.50, kartoniert *M* 1.70.

— — Fasc. IV. Tertulliani liber de praescriptione haereticorum,
acced. S. Irenaei adversus haereses. III 3/4. 1906. IV, 69 S.
Preis *M* 1.—, kartoniert *M* 1.20.

— — Fasc. V. Vincentii Lerinensis commonitoria. 1906. IV, 71 S.
Preis *M* 1.20; kartoniert *M* 1.40.

— — Fasc. VI. Tertulliani apologetici recensio nova. Editio altera
emendata. 1912. IV, 144 S. Preis *M* 2.40, kartoniert *M* 2.60.

— — Fasc. VII. Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima.
1909. IV, 170 S. Preis *M* 2.40, kartoniert *M* 2.60.

— — Fasc. VIII. M. Minucii Felicis Octavius. 1913. XIV, 64 S.
Preis *M* 1.40, kartoniert 1.60.

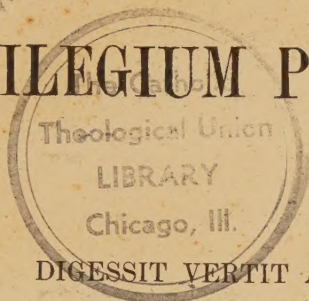
Das 1. Heft enthält eine Auswahl aus den Apostolischen Vätern, nämlich vollständig die Lehre der zwölf Apostel, den Römerbrief des Ignatius und das Martyrium Polycarpi, dann die schönsten Kapitel aus dem Briefe an Diognet und die für die Dogmengeschichte wertvollsten Stücke aus den andern Schriften. — Das 2. Heft enthält den vollständigen griechischen Text der beiden Apologien Iustins mit lateinischer Übersetzung. — Im 3. Heft stehen vollständig: das Muratorische Fragment, die sog. Logia Jesu, das 1892 aufgefundenene grössere Bruchstück aus dem Petrusevangelium und ausgewählte Stücke aus dem Protevangelium des Jakobus, ferner die Aberkiosinschrift und einzelne griechische Märtyrerakten, besonders die neuentdeckten des Apollonius. — Das 4. Heft bringt Tertullians dogmatisch wichtigste Schrift De praescriptione in neuer Textrezension und im Anhang Irenaeus adversus haereses III 3–4. — Das 5. Heft bietet die Commonitoria des Vinzenz; die vier vorhandenen Handschriften wurden für diese Ausgabe neu verglichen. — Für die Ausgabe von Tertullians Apologetikum im 6. Heft wurden die Pariser Handschriften und die Handschrift von Montpellier neu verglichen und namentlich die Varianten des verlorenen Codex Fuldensis genau untersucht; so ist ein ganz neuer Text entstanden. — Das 7. Heft, das umfangreichste von allen, enthält 11 Schriftstücke aus den vier ersten Jahrhunderten, die sich auf die Sakramente und besonders auf die hl. Eucharistie beziehen, darunter vollständig die mystagogischen Katechesen Cyrills, die Schrift des Ambrosius De mysteriis und Ps. Ambrosius de sacramentis; angehängt sind 36 kleinere Zitate aus Schriften der drei ersten Jahrhunderte. — Das 8. Heft bringt den schönsten Dialog aus dem Altertum in neuer Textgestalt mit reichlichen Anmerkungen.

Bonn.

Peter Hanstein.

R-1

FLORILEGIUM PATRISTICUM

DIGRESSIT VERTIT ADNOTAVIT

GERARDUS RAUSCHEN

DR. THEOL. ET PHIL., SS. THEOLOGIAE IN UNIVERSITATE BONNENSIS
PROF. P. E.

FASCICULUS NONUS

TEXTUS ANTENICAENI AD PRIMATUM ROMANUM
SPECTANTES

208
R248f
v. 9

SUMPTIBUS PETRI HANSTEIN
MCMXIV

STUDENTS' LIBRARY
ST. JOSEPH SEMINARY
TEUTOPOLIS, ILL.

19 **B** 5
SECTION SHELF

J. nr. 6161.

Imprimi permittitur.

Coloniae, die 22. Septembris 1913.

Dr. Kreutzwald
Vicarius Archiëpi Generalis.

Alle Rechte, insbesondere das der Übersetzung
in andere Sprachen, vorbehalten.

Copyright 1914 by Peter Hanstein, Bonn.

In hunc Florilegii fasciculum congesta sunt ex tribus prioribus aevi nostri saeculis omnia capita tam Sacrae scripturae quam scriptorum ecclesiasticorum et profanorum, quae ad primum s. Petri et ecclesiae Romanae referri solent. Textus ex optimis et recentissimis editionibus deprompti, textus graeci insuper versione latina adornati sunt; adnotationes vero ad calcem paucae tantum adiunctae sunt idque duabus de causis: et quia hic fasciculus ex sententia auctoris ad exercitationes potissimum seminariorum destinatus est, et quia in hac materia tractanda sententiae auctorum catholicorum et acatholicorum maxime variantur, libellus autem in usum utrorumque editus est.

Scripsi Bonnis nonis octobribus MCMXIII.

Argumentum.

	påg.
1. Novum testamentum	1
a) Iohannis ev. 1, 40—42	1
b) Matthaeus 16, 13—20	1
c) Marcus 8, 27—30	3
d) Lucas 9, 18—21	3
e) Iohannis ev. 21, 15—19	4
f) Acta apostolorum 15, 1—2. 6—13	5
g) Galat. 2, 11—16	6
2. Clemens Romanus, Ep. I. ad Cor. 1. 5. 44.	7
3. Ignatius Antiochenus, Ep. ad Romanos.	
a) Prologus	9
b) Cap. 4, 3	10
4. Hermas, Visio II 4, 2 et 3	11
5. Papias (c. 150 p. Chr.) de s. Petro Romae versante et de Marco evangelista.	
a) Eus. h. e. II 14, 6 et 15, 1—2	11
b) Eus. h. e. III 39, 15—16	13
6. Series episcoporum Romanorum.	
a) Hegesippus (c. 160 p. Chr.) apud Eus. h. e. IV 22, 1—3	14
b) Irenaeus, Adv. haer. III 3, 2—3	15
7. Dionysius ep. Corinthius (c. 170 p. Chr.).	
a) De ecclesia Romana a Petro et Paulo condita (Eus. h. e. II 25, 8)	16
b) De beneficentia ecclesiae Romanae (Eus. h. e. IV 23, 9—10)	17
8. Victoris episcopi Romani (c. 190 p. Chr.) et episcoporum Asiaticorum controversia paschalis (Eus. h. e. V 23 et 24) .	18
9. Irenaeus de apostolica origine et auctoritate ecclesiae Ro- manae (Adv. haer. III 1, 2 et 3, 1)	26
10. Caius presbyter Romanus (ca. a. 200) de tropaeis apostolo- rum Petri et Pauli (Eus. h. e. II 25, 5—6)	27

11. Tertullianus.	
a) De ecclesiis apostolicis, praesertim de ecclesia Romana	28
b) De martyrio Romano ss. apostolorum Petri et Pauli . .	30
c) De edicto peremptorio Callisti ep. Romani	31
d) De Praxeas ecclesiam Romanam inquietante (Adv. Praxeas 1, 4—7)	32
12. Hippolytus († 235) contra Callistum ep. Romanum (Philosoph. IX 12)	32
13. Origenes.	
a) De ss. apostolis Petro et Paulo (Eus. h. e. III 1) . . .	39
b) De iis, quae dominus apud Matth. 16, 18 Petro dixit .	40
14. Cyprianus ep. Carthaginiensis.	
a) De catholicae ecclesiae unitate c. 4 et 5	42
b) Epistulae	44
15. Pseudo-Cyprianus, Adversus aleatores c. 1	50
16. Dionysius ep. Alexandrinus († 264) de Stephano ep. Romano	50
17. Imperator Aurelianus de Romano episcopo	52
18. Porphyrius philosophus († 304) de Petro et Paulo	53
19. Petrus ep. Alexandrinus († 311) de iisdem apostolis	55
20. Eusebius ep. Caesareensis.	
a) De s. Petro et Simone Mago (h. e. II 14, 5—6)	55
b) De primis Petri in sede Romana successoribus	56
Index nominum	59

1. NOVUM TESTAMENTUM.

a) Iohannis ev. 1, 40—42¹.

Ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου² καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ. (41) Εὗρίσκει οὗτος πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμονα καὶ λέγει αὐτῷ· εὗρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὃ ἐστὶν μεθερμηνεύμενον Χριστός. (42) Ἦγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν· ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· σὺ εἰ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάννου³, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος.

Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Ioanne et secuti fuerant eum. (41) Invenit hic primum fratrem suum Simonem et dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. (42) Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus dixit: Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

b) Matthaeus 16, 13—20⁴.

Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρίας τῆς Φιλίππου

Venit autem Iesus in partes Caesareae Philippi et interroga-

¹ *Textus graeci* Novi Testamenti, quos hoc loco propono, desumpti sunt ex nova editione *Hermann von Soden* (Hermann Freiherr von Soden, Die Schriften des Neuen Testaments in ihrer ältesten erreichbaren Gestalt, II. Teil: Text mit Apparat, Gottingae 1913). Lectiones variantes editionis Nestlianae adnotavi. — *Versio latina* est *Vulgatae* editionis typicae. ² et ³ Ἰωάννου Nestle, cfr. Matth. 16, 17; Joh. 21, 15.

⁴ Hos versus evangelii adulterinos, i. e. annis de-

ἡρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγων· τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; (14) Οἱ δὲ εἶπον·¹ οἱ μὲν Ἰωάννην² τὸν βαπτιστήν, ἄλλοι δὲ Ἡλίαν³, ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν ἢ ἓνα τῶν προφητῶν. (15) Λέγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; (16) Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπεν· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. (17) Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. (18) Καγὼ δέ σοι λέγω, σὺ σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. (19) Καὶ⁴ δώσω σοι τὰς κλεῖς⁵ τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. (20) Τότε διεστείλατο⁶ τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός.

bat discipulos suos dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? (14) At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam aut unum ex prophetis. (15) Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? (16) Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius dei vivi. (17) Respondens autem Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed pater meus, qui in caelis est. (18) Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam et portae inferi non praevallebunt adversus eam. (19) Et tibi dabo claves regni caelorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis. (20) Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus.

mum 180—200 post Chr. ortos esse, probare conatus est *Schnitzer* (Hat Jesus das Papsttum gestiftet? 1910, 32—42); contra eum scripsit *Fr. Tillmann*, Jesus und das Papsttum, 1910, 24—34. ¹ εἶπαν

Nestle.

² Ἰωάννην N.

³ Ἡλίαν N.

⁴ Hanc vocem

omittit N.

⁵ κλεῖδας N.

⁶ ἐπετίμησεν N.

c) Marcus 8, 27—30.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας Καισαρείας τῆς Φιλίππου. Καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς μαθητάς αὐτοῦ λέγων αὐτοῖς· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; (28) Οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν¹ αὐτῷ λέγοντες, [ὅτι]² Ἰωάννην³ τὸν βαπτιστήν, καὶ ἄλλοι Ἡλίαν⁴, ἄλλοι δὲ ὅτι εἷς τῶν προφητῶν. (29) Καὶ αὐτὸς ἐπηρώτα αὐτούς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ⁵ ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ Χριστός. (30) Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσιν περὶ αὐτοῦ.

Et egressus est Iesus et discipuli eius in castella Caesareae Philippi, et in via interrogabat discipulos suos dicens eis: Quem me dicunt esse homines? (28) Qui responderunt illi dicentes: Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. (29) Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus. (30) Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo.

d) Lucas 9, 18—21.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων· τίνα με οἱ ὄχλοι λέγουσιν εἶναι; (19) Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον⁶· Ἰωάννην⁷ τὸν βαπτιστήν, ἄλλοι δὲ Ἡλίαν⁸, ἄλλοι δὲ ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. (20) Εἶπεν δὲ αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Πέτρος δὲ ἀποκριθεὶς

Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli, et interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbae? (19) At illi responderunt et dixerunt: Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus propheta de prioribus surrexit. (20) Dixit autem illis: Vos autem, quem me esse dicitis? Respondens

¹ εἶπαν N.² ita [] von Soden, ὅτι N.³ Ἰωάννην N.⁴ Ἡλείαν N.⁵ om N.⁶ εἶπαν N.⁷ Ἰωάννην N.⁸ Ἡλείαν N.

εἶπεν· τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ. (21) | Simon Petrus dixit: Christum
 Ὁ δὲ ἐπιτιμῆσας αὐτοῖς παρήγγ- | dei. (21) At ille increpans illos
 γειλεν μηδενὶ λέγειν τοῦτο. | praecepit, ne cui dicerent hoc.

e) Iohannis ev. 21, 15—19.

Ὅτε οὖν ἡρίστησαν, λέγει τῷ | Cum ergo prandissent, dicit
 Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων | Simoni Petro Iesus: Simon Io-
 Ἰωάννου¹, ἀγαπᾷς με πλέον τού- | annis, diligis me plus his? Di-
 των; Λέγει αὐτῷ· ναί, κύριε, | cit ei: Etiam domine, tu scis,
 σὺ οἶδας, ὅτι φιλῶ σε. Λέγει | quia amo te. Dicit ei: Pasce
 αὐτῷ· βόσκε τὰ ἀρνία μου. (16) | agnos meos. (16) Dicit ei ite-
 Λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· Σί- | rum: Simon Ioannis, diligis me?
 μων Ἰωάννου, ἀγαπᾷς με; Λέγει | Ait illi: Etiam domine, tu scis,
 αὐτῷ· ναί, κύριε, σὺ οἶδας, ὅτι | quia amo te. Dicit ei: Pasce
 φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ· ποιμαίνε | agnos meos. (17) Dicit ei ter-
 τὰ πρόβατά² μου. (17) Λέγει | tio: Simon Ioannis, amas me?
 αὐτῷ τὸ τρίτον· Σίμων Ἰωάννου, | Contristatus est Petrus, quia
 φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ Πέτρος, | dixit ei tertio: Amas me? et
 ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον· φιλεῖς | dixit ei: Domine, tu omnia
 με; καὶ εἶπεν αὐτῷ· κύριε, πάντα | nosti, tu scis, quia amo te.
 σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις, ὅτι φιλῶ | Dixit ei: Pasce oves meas. (18)
 σε. Λέγει αὐτῷ ὁ³ Ἰησοῦς· βό- | Amen, amen dico tibi: Cum esses
 σκε τὰ πρόβατά⁴ μου. (18) Ἀ- | iunior cingebas te et ambulabas,
 μὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτε ἤς νεώ- | ubi volebas; cum autem senue-
 τερος, ἐξώνυννες σεαυτὸν καὶ πε- | ris, extends manus tuas et alius
 ριεπάτεις, ὅπου ἤθελες· ὅταν δὲ | te cinget et ducet, quo tu non
 γηράσης, ἔκτενεῖς τὰς χεῖράς σου | vis. (19) Hoc autem dixit signi-
 καὶ ἄλλοι ζωσουσί σε⁵ καὶ ἀποί- | ficans, qua morte clarificatu-
 σουσιν⁶, ὅπου οὐ θέλεις. (19) | rus esset deum.
 Τοῦτο δὲ εἶπεν σημαίνων, ποίαν |
 θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν.

¹ Ἰωάννου N. ² et ⁴ προβάτιά N. ³ om. N. ⁵ ἄλλος
 ζώσει σε N. ⁶ οἴσει N.

f) Acta apostolorum 15, 1—2. 6—13.

Καί τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφούς, ὅτι, ἐὰν μὴ περιμηθῇτε τῷ ἔθει τῷ Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι. (2) Γενομένης δὲ στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ πρὸς αὐτούς, ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καὶ τινας ἄλλους ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους εἰς Ἱερουσαλὴμ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου . . . (6) Συνήχθησάν τε οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου. (7) Πολλῆς δὲ ζητήσεως γενομένης ἀναστὰς Πέτρος εἶπεν πρὸς αὐτούς· ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο ὁ θεὸς διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου καὶ πιστεῦσαι. (8) Καὶ ὁ καρδιογνώστης θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς δοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθὼς καὶ ἡμῖν, (9) καὶ οὐδὲν διέκρινεν μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν. (10) Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τραχήλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν

Et quidam descendentes de Iudaea docebant fratres: Quia, nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari. (2) Facta ergo seditione non minima Paulo et Barnabae adversus illos, statuerunt, ut adscenderent Paulus et Barnabas et quidam alii ex aliis ad apostolos et presbyteros in Ierusalem super hac quaestione . . . (6) Conveneruntque apostoli et seniores videre de verbo hoc. (7) Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus deus in nobis¹ elegit, per os meum audire gentes verbum evangelii et credere. (8) Et qui novit corda deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum sicut et nobis, (9) et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum. (10) Nunc ergo quid tentatis deum, inponere iugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? (11) Sed per gratiam domini Iesu Christi, credimus servari, quemadmodum et illi. (12) Ta-

¹ Ita Vulgata editio, ἐν ὑμῖν graece.

οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βασιάσαι;
 (11) Ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ
 κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι
 καθ' ὃν τρόπον καὶ εἶνοι. (12)
 Ἐσίγησεν δὲ πᾶν τὸ πλῆθος καὶ
 ἤκουον Βαρνάβου καὶ Παύλου
 ἐξηγουμένων, ὅσα ἐποίησεν ὁ
 θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς
 ἔθνεσιν δι' αὐτῶν. (13) Μετὰ
 δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς ἀπεκρίθη
 Ἰάκωβος λέγων . . .

cuit autem omnis multitudo, et
 audiebant Barnabam et Paulum
 narrantes, quanta deus fecisset
 signa et prodigia in gentibus
 per eos. (13) Et postquam
 tacuerunt, respondit Iacobus di-
 cens . . .

g) Galat. 2, 11—16.

Ὅτε δὲ ἦλθεν Κηφᾶς εἰς
 Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ
 ἀντίστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν.
 (12) Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινες
 ἀπὸ Ἰακώβου μετὰ τῶν ἐθνῶν
 συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέ-
 στελλεν καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν, φο-
 βούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. (13)
 Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτοῦ καὶ οἱ
 λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ Βαρ-
 νάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑπο-
 κρίσει. (14) Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι
 οὐκ ὀρθοποδοῦσιν πρὸς τὴν ἀλή-
 θειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ
 Κηφᾷ ἔμπροσθεν πάντων· Εἰ σὺ
 Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ
 οὐκ Ἰουδαϊκῶς ζῆς, πῶς τὰ ἔθνη
 ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν; (15) Ἠ-
 μεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ
 ἐθνῶν ἁμαρτωλοί, (16) εἰδότες
 δὲ ὅτι οὐκ δικαιοῦται ἄνθρω-

Cum autem venisset *Cephas* An-
 tiochiam, in faciem ei restiti, quia
 reprehensibilis erat. (12) Prius
 enim quam venirent quidam a
 Iacobo, cum gentibus edebat;
 cum autem venissent, subtrahe-
 bat et segregabat se, timens
 eos, qui ex circumcisione erant.
 (13) Et simulationi eius con-
 senserunt ceteri Iudaei, ita ut
 et Barnabas duceretur ab eis
 in illam simulationem. (14) Sed
 cum vidissem, quod non recte
 ambularent ad veritatem evan-
 gelii, dixi Cephae coram omni-
 bus: Si tu, cum Iudaeus sis,
 gentiliter vivis et non Iudaice,
 quomodo gentes cogis iudaizare?
 (15) Nos natura Iudaei et non
 ex gentibus peccatores, (16) sci-
 entes autem, quod non iustifi-

πος ἐξ ἔργων νόμου ἐὰν μὴ διὰ
πίστεως Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἡμεῖς
εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν,
ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως
Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου,
ὅτι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιω-
θήσεται πᾶσα σὰρξ (ps.
142, 2).

catur homo ex operibus legis
nisi per fidem Iesu Christi: et
nos in Christo Iesu credimus,
ut iustificemur ex fide Christi
et non ex operibus legis, prop-
ter quod ex operibus legis *non*
iustificabitur omnis caro.

2. CLEMENS ROMANUS, EP. I. AD COR. 1. 5. 44. (anno post Chr. circ. 96).

Ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παρ-
οικοῦσα Ῥώμην τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ
θεοῦ τῇ παροικούσῃ Κόρινθον,
κλητοῖς ἡγιασμένοις ἐν θελήματι
θεοῦ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ παντοκράτορος θεοῦ διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθεῖη.

1. Διὰ τὰς αἰφνιδίους καὶ
ἐπαλλήλους γενομένας ἡμῖν συμ-
φορὰς καὶ περιπτώσεις, ἀδελφοί,
βράδιον νομίζομεν ἐπιστροφὴν
πεποιῆσθαι περὶ τῶν ἐπιζητου-
μένων παρ' ὑμῖν πραγμάτων,
ἀγαπητοί, τῆς τε ἀλλοτριᾶς καὶ
ξένης τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ θεοῦ,
μαρᾶς καὶ ἀνοσίῳ στάσεως, ἣν
ὀλίγα πρόσωπα προπετῇ καὶ αὐ-
θάδῃ ὑπάρχοντα εἰς τοσοῦτον
ἀπονοίας ἐξέκαυσαν, ὥστε τὸ σεμ-
νὸν καὶ περιβόητον καὶ πᾶσιν

Ecclesia dei, quae Romae
peregrinatur, ecclesiae dei, quae
Corinthe peregrinatur, vocatis
sanctificatis voluntate divina
per dominum nostrum Iesum
Christum. Gratia vobis et pax
ab omnipotenti deo per Iesum
Christum multiplicetur.

1. Propter subitas et sibi in-
vicem succedentes calamitates
et casus adversos, qui nobis ac-
ciderunt, tardius, fratres, nos-
metipsos convertisse existima-
mus ad res, quae desiderantur
apud vos, dilecti, et ad seditionem
inpiam et detestandam,
dei electis peregrinam et alie-
nam, quam pauci homines teme-
rarii et audaces in tantum in-
solentiae accenderunt, ut hono-
rificum et inlustre omnibusque

¹ Patres apostolici, ed. Fr. H. Funk, vol. I, ed. II, Tub. 1901, 99squ.

ἀνθρώποις ἀξιαγάπητον ὄνομα
ὑμῶν μεγάλως βλασφημηθῆναι.

5. Ἄλλ' ἵνα τῶν ἀρχαίων ὑπο-
δειγμάτων πανσώμεθα, ἔλθωμεν
ἐπὶ τοὺς ἐγγιστα γενομένους ἀθ-
λητάς· λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν
τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. (2) Διὰ
ζῆλον καὶ φθόνον οἱ μέγιστοι καὶ
δικαιότατοι στύλοι ἐδιώχθησαν
καὶ ἕως θανάτου ἤθλησαν. (3)
Λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν
τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους· (4)
Πέτρον, ὃς διὰ ζῆλον ἄδικον οὐχ
ἓνα οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας
ὑπήνεγκεν πόρους καὶ οὕτω μαρ-
τυρήσας ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφει-
λόμενον τόπον τῆς δόξης. (5) Διὰ
ζῆλον καὶ ἔριν Παῦλος ὑπομονῆς
βραβεῖον ἔδειξεν, (6) ἐπτάκις
δεσμὰ φορέσας, φυγαδευθείς,
λιθασθείς, κήρυξ γενόμενος ἐν
τε τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει,
τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ
κλέος ἔλαβεν, (7) δικαιοσύνην δι-
δάξας ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ
τὸ τέλος τῆς δύσεως ἐλθὼν καὶ
μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων
οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου καὶ
εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη,
ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος
ὑπογραμμός.

44. Καὶ οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔ-
γνωσαν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ
ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. (2) Διὰ

amandum nomen vestrum ve-
hementer lasphemaretur.

5. Sed ut vetera exempla re-
linquamus, veniamus ad proxi-
mos athletas; saeculi nostri
generosa exempla accipiamus.
(2) Propter zelum et invidiam,
qui maximae et iustissimae co-
lumnae erant, persecutionem
passi sunt et usque ad mortem
certaverunt. (3) Ponamus nobis
ante oculos bonos apostolos:
(4) Petrum, qui propter zelum
iniquum non unum vel alterum,
sed plures labores subiit, atque
ita testimonio dato in debitum
gloriae locum abiit. (5) Propter
zelum et contentionem Paulus
patientiae praemium meruit, (6)
septiens in vincula coniectus,
fugatus, lapidatus, et in oriente
et in occidente verbi praeco
factus inlustrem fidei suae glo-
riam nactus est, (7) qui post-
quam mundum universum iusti-
tiam docuit et ad terminum oc-
cidentis venit et coram prae-
fectis testimonium perhibuit, sic
e mundo migravit et in locum
sanctum abiit, patientiae sum-
mum exemplar existens.

44. Apostoli quoque nostri
per Iesum Christum dominum
nostrum cognoverunt, conten-
tionem de nomine episcopatus

ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους καὶ μεταξὺ ἐπινομήν δεδοκάσιν, ὅπως, ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. (3) Τοὺς οὖν κατασταθέντας ὑπ' ἐκείνων ἢ μεταξὺ ὑφ' ἐτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ταπεινοφροσύνης ἡσύχως καὶ ἀβαναύσως, μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομίζομεν ἀποβάλλεσθαι τῆς λειτουργίας. (4) Ἀμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ δόσιως προσενεγκόντας τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. (5) Μακάριοι οἱ προοδοιπορήσαντες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔγκαρπον καὶ τελείαν ἔσχον τὴν ἀνάλυσιν· οὐ γὰρ εὐλαβοῦνται, μή τις αὐτοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τοῦ ἰδρυμένου αὐτοῖς τόπου. (6) Ὅρωμεν γὰρ, ὅτι ἐνίοις ὑμεῖς μετηγάγετε καλῶς πολιτευομένους ἐκ τῆς ἀμέμπτως αὐτοῖς τετιμημένης λειτουργίας.

orituram. (2) Ob eam igitur causam, perfecta praescientia praediti, constituerunt praedictos ordinationemque deinceps dederunt, ut, cum illi decessissent, ministerium eorum alii probati viri exciperent. (3) Itaque qui constituti sunt ab illis vel deinceps ab aliis viris eximiis, consentiente universa ecclesia, quique sine vitio gregi Christi deservierunt cum humilitate, quiete nec inliberaliter et omni tempore ab omnibus testimonium praeclarum reportaverunt, hos iudicamus munere suo non iuste deici. (4) Non enim leve erit peccatum nostrum, si eos, qui integre et sancte munera obtulerunt, episcopatu deicimus. (5) Beati presbyteri viam prius emensi, qui fructuosam perfectamque dissolutionem consecuti sunt; non enim verentur, ne quis se transferat de loco ipsis constituto. (6) Videmus enim nonnullos honeste conversatos ab officio, quo inculpate honorati erant, a vobis remotos esse.

3. IGNATIUS ANTIOCHENUS, EP. AD ROMANOS¹.

a) Prologus.

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ | Ignatius, qui et Theophorus,

¹ Patres apost., ed. Funk I (1901) 252 squ.; Funk, Kirchengesch.

ἡλεημένη ἐν μεγαλειότητι πατρὸς
 ὑψίστου καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
 μόνου υἱοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἡγα-
 πημένη καὶ πεφωτισμένη ἐν θελή-
 ματι τοῦ θελήσαντος τὰ πάντα,
 ἃ ἔστιν, κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ
 Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, ἥτις
 καὶ προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου
 Ῥωμαίων, ἀξιόθεος, ἀξιοπρεπής,
 ἀξιομακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιο-
 επίτεκτος, ἀξιώαγνος καὶ προ-
 καθημένη τῆς ἀγάπης, χριστόνο-
 μος, πατρώνυμος, ἣν καὶ ἀσπά-
 ζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ
 υἱοῦ πατρὸς· κατὰ σάρκα καὶ
 πνεῦμα ἠγνωμένοις πάσῃ ἐντολῇ
 αὐτοῦ, πεπληρωμένοις χάριτος
 θεοῦ ἀδιακρίτως καὶ ἀποδοῦλις-
 μένοις ἀπὸ παντὸς ἄλλοτρίου
 χρώματος πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ
 Χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν, ἀμώμως
 χαίρειν.

ecclesiae misericordiam conse-
 cutae in magnificentia patris
 altissimi et Iesu Christi filii
 eius unici; ecclesiae dilectae
 et inluminatae voluntate eius,
 qui vult omnia quae sunt se-
 cundum caritatem Iesu Christi
 dei nostri, quae etiam praesidet
 in loco regionis Romanorum,
 digna deo, digna decore, digna
 quae beata praedicetur, digna
 laude, digna quae voti compos
 fiat, digne casta et universo
 caritatis coetui praesidens, Chri-
 sti legem habens, patris nomine
 insignita, quam et saluto in
 nomine Iesu Christi filii patris:
 iis, qui secundum carnem et
 spiritum cuivis ipsius praecepto
 sunt adunati, gratia dei insepe-
 rabiliter repleti et ab omni ali-
 eno colore sunt expurgati, pluri-
 mam in Iesu Christo deo nostro
 et intaminatam opto salutem.

b) Cap. 4, 3.

Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος
 διατάσσομαι ὑμῖν. Ἐκεῖνοι ἀπό-
 στολοι, ἐγὼ κατάκριτος· ἐκεῖνοι
 ἐλεύθεροι, ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦ-
 λος. Ἀλλ' ἐὰν πάθω, ἀπελεύ-
 θερος γενήσομαι Ἰησοῦ Χριστοῦ

Non ut Petrus et Paulus
 vobis praecipio; illi apostoli,
 ego condemnatus; illi liberi,
 ego usque nunc servus. Sed
 si patiar, libertus fiam Iesu
 Christi et in ipso resurgam

καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύ-
θερος. Νῦν μανθάνω δεδεμένος
μηδὲν ἐπιθυμεῖν.

liber. Nunc vinctus nihil con-
cupiscere disco.

4. HERMAS, VISIO II 4, 2 et 3¹.

Μετέπειτα δὲ ὄρασιν εἶδον ἐν
τῷ οἴκῳ μου. Ἦλθεν ἡ πρεσ-
βυτέρα καὶ ἠρώτησέν με, εἰ ἤδη
τὸ βιβλίον ἔδωκα τοῖς πρεσβυ-
τέροις· ἠρνησάμην δεδωκέναι.
Καλῶς, φησιν, πεποίηκας· ἔχω
γὰρ ῥήματα προσθεῖναι. Ὅταν
οὖν ἀποτελέσω τὰ ῥήματα πάν-
τα, διὰ σοῦ γνωρισθήσεται τοῖς
ἐκλεκτοῖς πᾶσιν. (3) Γράφεις
οὖν δύο βιβλαρίδια καὶ πέμψεις
ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ·
πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἑξω
πόλεις, ἐκεῖν γὰρ ἐπιτέτραπται·
Γραπὴ δὲ νουθετήσῃ τὰς χήρας
καὶ τοὺς ὀρφανούς. Σὺ δὲ ἀνα-
γνώσῃ εἰς ταύτην τὴν πόλιν μετὰ
τῶν πρεσβυτέρων τῶν προϊστα-
μένων τῆς ἐκκλησίας.

Postea autem visionem vidi
domi meae. Venit anus et in-
terrogavit me, num librum iam
dedissem presbyteris. Negavi
me dedisse. Bene, inquit, fe-
cisti; habeo enim verba aliqua
addere. Cum ergo finivero
omnia verba, per te nota fient
electis omnibus. (3) Scribes
igitur duos libellos et mittes
unum Clementi et alterum
Graptæ. Iam vero Clemens
mittet in exterar civitates; illi
enim mandatum est; Grapte
autem monebit viduas et orpha-
nos. Tu autem leges in ista
civitate cum presbyteris, qui
praesunt ecclesiae.

5. PAPIAS (c. 150 p. Chr.), DE S. PETRO ROMAE VERSANTE ET DE MARCO EVANGELISTA.

a) Eus. h. e. II 14, 6 et 15, 1—2².

14, 6 . . . Παρὰ πόδας γοῦν
ἐπὶ τῆς αὐτῆς Κλαυδίου βασιλείας,
ἡ πανάγαθος καὶ φιλανθρωποτάτη

14, 6 . . . Continuo namque in
ipsis Claudii temporibus clemen-
tia divinae providentiae proba-

¹ Patres apost., ed. Funk, I (1901) 430.

² Textus graecus

τῶν ὅλων πρόνοια τὸν καρτερόν
καὶ μέγαν τῶν ἀποστόλων, τὸν
ἀρετῆς ἕνεκα τῶν λοιπῶν ἀπάν-
των προήγορον, Πέτρον, ἐπὶ τὴν
Ῥώμην ὡς ἐπὶ τηλικούτον λυ-
μεῶνα βίον χειραγωγεῖ· ὃς οἶά
τις γενναῖος θεοῦ στρατηγὸς τοῖς
θείοις ὅπλοις φραζάμενος, τὴν
πολυτίμητον ἐμπορίαν τοῦ νοητοῦ
φωτὸς ἐξ ἀνατολῶν τοῖς κατὰ
δύσιν ἐκόμιζεν, φῶς αὐτὸ καὶ
λόγον ψυχῶν σωτήριον, τὸ κή-
ρυγμα τῆς τῶν οὐρανῶν βασι-
λείας εὐαγγελιζόμενος. (15, 1)
Οὕτω δὴ οὖν ἐπιδημήσαντος αὐ-
τοῖς τοῦ θείου λόγου, ἡ μὲν τοῦ
Σίμωνος ἀπέσβη καὶ παραχρῆμα
σὺν καὶ τῷ ἀνδρὶ καταλέλυτο δύ-
ναμις.

Τοσοῦτον δ' ἐπέλαμψεν ταῖς
τῶν ἀκροατῶν τοῦ Πέτρου δια-
νοίας εὐσεβείας φέγγος, ὥς μὴ
ἢ εἰς ἅπαξ ἱκανῶς ἔχειν ἀρ-
κεῖσθαι ἀκοῇ μὴδὲ τῇ ἀγραφῇ
τοῦ θείου κηρύγματος διδασκαλία,
παρακλήσεσιν δὲ παντοίαις Μάρ-
κον, οὗ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται,
ἀκόλουθον ὄντα Πέτρου, λιπαρῆ-
σαι ὡς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπό-

batissimum omnium apostolorum
et maximum fidei magnificentia
et virtutis merito primorum prin-
cipem Petrum ad urbem Romam
velut adversum humani generis
communem perniciem repugna-
turum deducit ducem quendam et
magistrum militiae suae, scientem
divina proelia gerere et virtutum
castra ductare. Iste adveniens
ex orientis partibus ut caelestis
quidam negotiator mercimonia
divini luminis, si qui sit con-
parare paratus, advexit et salu-
taris praedicationis verbo primus
in urbe Roma evangelii sui
clavibus ianuam regni caelestis
aperuit. (15, 1) Igitur cum Ro-
manae urbi clarum verbi dei
lumen fuisset exortum, Simonis
quidem tenebrae cum suo auctore
restinctae sunt.

Sermo autem veritatis et lucis,
qui per Petrum praedicabatur,
universorum mentes placido in-
lustravit auditu, ita ut cotidie
audientibus eum nulla unquam
satietas fieret. Unde neque
auditio eis sola sufficit, sed
Marcum discipulum eius omnibus
precibus exorant, uti ea, quae
ille verbo praedicabat, ad per-

Eusebii et versio latina Rufini sunt editionis Berolinensis (Eusebius' Werke, II. Band, bearbeitet von Ed. Schwartz und Theod. Mommsen), Lipsiae 1903, p. 138—141.

μνημα τῆς διὰ λόγον παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείροι διδασκαλίας, μὴ πρότερόν τε ἀνείναι ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ ταύτη αἰτίους γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου γραφῆς. (2) Γνόντα δὲ τὸ πραχθὲν φασὶ τὸν ἀπόστολον, ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος, ἡσθῆναι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ κυρῶσαι τε τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς ἐκκλησίαις. Κλήμης ἐν ἑκτῷ τῶν Ὑποτυπώσεων¹ παρατέθειται τὴν ἱστορίαν, συνεπιμαρτυρεῖ δ' αὐτῷ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος ὀνόματι Παπίας. Τοῦ δὲ Μάρκου μνημονεύειν τὸν Πέτρον ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ· ἦν καὶ συντάξαι φασὶν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης, σημαίνειν δὲ τοῦτ' αὐτόν, τὴν πόλιν τροπικώτερον Βαβυλῶνα προσειπὼντα διὰ τούτων· ἡ ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ καὶ Μάρκος ὁ υἱὸς μου⁴.

petuam eorum commonitionem habendam scripturae traderet, quo domi forisque in huiusmodi verbi meditationibus permanerent; nec prius ab obsecrando desistunt quam quae oraverant inpetrarent. Et haec fuit causa scribendi quod secundum Marcum dicitur evangelium. (2) Petrus vero, ut per spiritum sanctum religioso se spoliatum conperit furto, delectatus est fidem eorum per haec devotionemque considerans factumque confirmavit et in perpetuum legendam scripturam ecclesiis tradidit. Clemens in sexto Dispositionum libro haec ita gesta esse describit cuique simile dat testimonium etiam Hierapolites episcopus nomine Papias, qui et hoc dicit², quod Petrus in prima epistula sua, quam de urbe Roma scribit, meminerit Marci, in qua tropice Romam Babylonam nominavit cum dicit: *Salutat vos ea quae in Babylone electa est et Marcus filius meus.*³

b) Eus. h. e. III 39, 15—16.

„Καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος (Ἰωάννης) ἔλεγεν· Μάρκος μὲν

‘Etiam hoc’, inquit, ‘presbyter (Ioannes) narrabat, quod Marcus

¹ De hoc libro cfr. Eus. h. e. VI 14.

Rufinus, quasi Papias haec tradiderit.

² Non recte vertit

ἐρμηνευτῆς Πέτρον γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. Οὐτε γὰρ ἤκουσεν τοῦ κυρίου οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῷ, ὅτε-ρον δέ, ὡς ἔφην, Πέτρῳ· ὃς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν τῶν κυριακῶν ποιούμενος λογίων, ὥστε οὐδὲν ἡμαρτεν Μάρκος οὕτως ἔνια γράψας ὡς ἀπεμνημόνευσεν. Ἐνὸς γὰρ ἐποίησατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὧν ἤκουσεν παραλιπεῖν ἢ ψεύσασθαι τι ἐν αὐτοῖς.⁴

(16) Ταῦτα μὲν οὖν ἰστόρηται τῷ Παπῇ περὶ τοῦ Μάρκου· περὶ δὲ τοῦ Ματθαίου ταῦτ' εἴρηται· „Ματθαῖος μὲν οὖν Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ τὰ λόγια συνετάξατο, ἡρμήνευσεν δ' αὐτὰ ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος.

interpretes fuerit Petri et quaecumque meminerat ab eo dicta conscripserit, non tamen per ordinem ea, quae a domino dicta sunt vel facta, digesserit, quia non ipse auditor domini fuerit vel sectator, sed novissime, ut dixi, Petro adhaesit ad usum ac ministerium praedicandi, non ad conscribendos domini sermones. Itaque nihil peccavit Marcus in eo, quod ita quaedam scripsit, quasi qui sparsim audita recordari videatur. Et hoc solum satis egit, ne quid ex auditis omitteret aut aliquid falsum scriberet.'

(16) Haec de Marco scribit Papias; sed et de Matthaeo ita refert: 'Matthaeus quidem scripsit Hebraeo sermone, interpretatus est autem ea quae scripsit unusquisque, sicut potuit.'

6. SERIES EPISCOPORUM ROMANORUM.

a) Hegesippus (c. 160 p. Chr.) apud Eus. h. e. IV 22, 1—3¹.

Ὁ μὲν οὖν Ἡγήσιππος ἐν πέντε τοῖς εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσιν ὑπομνήμασιν τῆς ἰδίας γνώμης πληροεστάτην μνήμην καταλέλοιπεν· ἐν οἷς δηλοῖ ὡς πλείστοις ἐπι-

Ex quibus Hegesippus in quinto commentariorum libro, ubi sententiam suae fidei plenissima cum adstructione designat, indicat hoc etiam quod, cum

¹ Ed. Schwartz et Mommsen p. 388—391.

σκόποις συμμίξειεν ἀποδημίαν
στειλάμενος μέχρι Ῥώμης, καί
ὥς ὅτι τὴν αὐτὴν παρὰ πάντων
παρέιληφεν διδασκαλίαν. Ἀκοῦσαί
γέ τοι πάρεστιν μετὰ τινα περὶ
τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους
ἐπιστολῆς αὐτῷ εἰρημένα ἐπιλέ-
γοντος ταῦτα.

(2) Ἡ Καὶ ἐπέμενεν ἡ ἐκκλησία
ἡ Κορινθίων ἐν τῷ ὁρθῷ λόγῳ
μέχρι Πρίμου ἐπισκοπεύοντος ἐν
Κορίνθῳ· οἷς συνέμιστα πλέων
εἰς Ῥώμην καὶ συνδιέτριψα τοῖς
Κορινθίοις ἡμέρας ἱκανάς, ἐν αἷς
συνανεπάμην τῷ ὁρθῷ λόγῳ·
γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, διαδοχὴν
ἐποιησάμην¹ μέχρις Ἀνικλήτου·
οὗ διάκονος ἦν Ἐλεύθερος, καὶ
παρὰ Ἀνικλήτου διαδέχεται Σω-
τῆρ, μετ' ὃν Ἐλεύθερος. Ἐν
ἐκάστῃ δὲ διαδοχῇ καὶ ἐν ἐκάστῃ
πόλει οὕτως ἔχει ὥς ὁ νόμος
κηρύσσει καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ
κύριος.⁴

ad urbem Romam pergeret,
plurimis per loca singula epi-
scopis in sermone et caritate
congressus, omnes eiusdem fidei
praedicatores doctoresque repperit.
Simul et de epistula Clemen-
tis ad Corinthios scripta quaedam
commemorat, quae etiam in-
serere huic operi nostro necessa-
rium duxi; ait ergo:

(2) 'Et permansit', inquit,
'ecclesia Corinthiorum in praedi-
catione recta usque ad Primum
episcopum, quem Romam navi-
gans vidi et resedi cum eo apud
Corinthum diebus multis, delectatus
puritate fidei eius. Cum
autem venissem Romam, per-
mansi inibi, donec Aniceto Soter
et Soteri successit Eleutherus.
Sed in omnibus istis ordinatio-
nibus vel in ceteris, quas per
reliquas urbes videram, ita omnia
habebantur, sicut lex antiquitus
tradidit et prophetae indicarunt
et dominus statuit.'

b) Irenaeus, Adv. haer. III 3, 2—3².

Θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκο-
δομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστο-

Fundantes igitur et instruentes
beati apostoli ecclesiam, Lino

¹ De hac locutione cfr. Funk, Kirchengesch. Abhandlungen I, Pad. 1897, 381 ss. Pro διαδοχὴν coniecerunt διατριβὴν Zahn, Forschungen zur Geschichte des neutestamentlichen Kanons VI, Erlangen 1900, 243 ss., et Harnack, Die Chronologie I, Lipsiae 1897, 180 ss.

² Textus graecus exstat apud Eus. h. e. V 5 (ed. Schwartz p. 438);

λοι τὴν ἐκκλησίαν, Λίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν· τοῦτου τοῦ Λίνου Παῦλος ἐν ταῖς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολαῖς μέμνηται¹. Διαδέχεται δ' αὐτὸν Ἀνέγκλητος, μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, ὁ καὶ ἑορακὼς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους καὶ συμβεβηκὼς αὐτοῖς . . . (3) Τὸν δὲ Κλήμεντα τοῦτον διαδέχεται Εὐάρεστος καὶ τὸν Εὐάρεστον Ἀλέξανδρος, εἰδ' οὕτως ἕκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθίσταται Εὐστός, μετὰ δὲ τοῦτον Τελεσφόρος, ὃς καὶ ἐνδόξως ἐμαρτύρησεν· ἔπειτα Ὑγῖνος², εἶτα Πίος, μετ' ὃν Ἀνίκητος. Διαδεξαμένου τὸν Ἀνίκητον Σωτήρης, νῦν δωδεκάτῳ τόπῳ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κληρὸν Ἐλεύθερος. Τῇ αὐτῇ τάξει καὶ τῇ αὐτῇ διδαχῇ ἥ τε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσις καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς.

episcopatum administrandae ecclesiae tradiderunt. Huius Lini Paulus in his quae sunt ad Timotheum litteris meminit. Succedit autem ei Anacletus; post eum tertio loco ab apostolis episcopatum sortitur Clemens, qui et vidit ipsos apostolos et contulit cum eis . . . (3) Huic autem Clementi succedit Euaristus et Euaristo Alexander, ac deinceps sextus ab apostolis constitutus est Sixtus, et ab hoc Telesphorus, qui etiam gloriosissime martyrium fecit; ac deinceps Hyginus, post Pius, post quem Anicetus. Cum autem successisset Aniceto Soter, nunc duodecimo loco episcopatum ab apostolis habet Eleutherius. Hac ordinatione et successione ea quae est ab apostolis in ecclesia traditio et veritatis praeconatio pervenit usque ad nos.

7. DIONYSIUS EPISCOPUS CORINTHIUS (c. 170 p. Chr.).

a) De ecclesia Romana a Petro et Paulo condita (Eus. h. e. II 25,8)³.

Ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν ἐμαρτύρησαν, Κορινθίων

Quod autem eodem tempore ambo passi sunt, Corinthiorum

textus latinus est editionis Harvey, Cantabrigiae 1857. Cfr. Boehmer in Zeitschr. f. neutest. Wiss. 1906, 333 ss. ¹ 2 Tim. 4, 21. ² Iren. adv. haer. III 4, 3: Ὑγῖνον, ὃς ἦν ἑννατος ἐπίσκοπος. ³ Eus. h. e. ed. Schwartz I 178.

ἐπίσκοπος Διονύσιος, ἐγγράφως Ῥωμαίοις ὁμιλῶν ὧδε παρίστη-
σιν·

Ἡ Ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσ-
αύτης νουθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου
καὶ Παύλου φντεῖαν γεννηθεῖσαν
Ῥωμαίων καὶ Κορινθίων συνε-
κεράσατε. Καὶ γὰρ ἄμφω καὶ
εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φν-
τεύσαντες ἡμᾶς ὁμοίως ἐδίδαξαν,
ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν
ὁμοίως διδάξαντες ἐμαρτύτησαν
κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν·“

episcopus Dionysius, cum in
urbe positus esset et scriptis
disputaret, haec dicit:

‘Sed et vos habentes com-
monitionem a Petro et Paulo,
plantationem Romanae et Co-
rinthiorum ecclesiae coniunxistis.
Ambo etenim simul adventantes
et in nostra Corinthiorum ecclesia
docuerunt et per omnem Italiam
atque in hac urbe simul docentes
etiam martyrio pariter uno eo-
demque tempore coronati sunt.’

b) De beneficentia ecclesiae Romanae

(Eus. h. e. IV 23, 9—10)¹.

Ἐν τοῦ Διονυσίου καὶ πρὸς
Ῥωμαίους ἐπιστολῇ φέρεται ἐπι-
σκόπων τῷ τότε Σωτήρι προσφω-
νοῦσα· ἐξ ἧς οὐδὲν ὅλον τὸ καὶ
παραθέσθαι λέξεις, δι’ ὧν τὸ
μέχρι τοῦ καθ’ ἡμᾶς διωγμοῦ
φυλαχθὲν Ῥωμαίων ἔθος ἀπο-
δεχόμενος ταῦτα γράφει·

(10) Ἡ Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὑμῖν ἔθος
ἐστὶν τοῦτο, πάντας μὲν ἀδελφοὺς
ποικίλως εὐεργετεῖν ἐκκλησίαις τε
πολλαῖς ταῖς κατὰ πᾶσαν πόλιν
ἐφόδια πέμπειν, ὧδε μὲν τὴν τῶν
δεομένων πενίαν ἀναρύχοντας,
ἐν μετάλλοις δὲ ἀδελφοῖς ὑπάρ-
χουσιν ἐπιχορηγοῦντας, δι’ ὧν

Dionysii autem fertur et alia
(epistula) ad Romanos data ad
episcopum Soterem, in qua in-
stituta antiquitus tradita in ec-
clesia Romana custodiri libenter
amplexum se his indicat verbis:

(10) ‘A principio namque moris
est’ inquit, ‘vobis omnes fratres
variis iuvare beneficiis multisque
ecclesiis, quae sunt per diversa
terrarum, cuncta, quibus indigent,
destinare, singulorum quoque
necessitates in omnibus conso-
lari, sed et per metalla fratribus

¹ Eus. h. e. ed. Schwartz I 376.

πέμπετε ἀρχῆθεν ἐφοδίων πατρο-
παράδοτον ἔθος Ῥωμαίων Ῥω-
μαῖοι φυλάττοντες, ὃ οὐ μόνον
τετήρηκεν ὁ μακάριος ὑμῶν ἐπί-
σκοπος Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ ἠὔξη-
κεν, ἐπιχορηγῶν μὲν τὴν δια-
πεμπομένην δαψίλειαν τὴν εἰς
τοὺς ἁγίους, λόγοις δὲ μακαρίοις
τοὺς ἀνιόντας ἀδελφούς, ὡς τέκνα
πατὴρ φιλόστοργος, παρακαλῶν.⁴

relegatis, quae usus poscit, prae-
bere. Haec ab initio Romanae
ecclesiae facere moris fuit a
patribus sibi huiuscemodi in-
stitutione dimissa et semper in-
tegre custodita. Beatus vero
episcopus vester Soter non solum
servavit, quae patres tradiderant,
sed et auxit in melius; qui non
tantum sanctis, quae usus cor-
poralis poscit, impertit, verum
et advenientes fratres clementi
satis et mitissimo solatur adlo-
quio et tamquam pium se ac
religiosum patrem singulis ex-
hibet.⁴

8. VICTORIS EPISCOPI ROMANI (c. 190 p. Chr.) ET EPISCOPORUM ASIATICORUM CONTROVERSIA PASCHALIS (Eus. h. e. V 23 et 24)¹.

Ζητήσεως δῆτα κατὰ τούσδε
οὐ μικρᾶς ἀνακινήσεως, οὐ δὲ
τῆς Ἀσίας ἀπάσης αἱ παροικίαι
ὡς ἐκ παραδόσεως ἀρχαιοτέρας
σελήνης τὴν τεσσαρεσκαδεκάτην
ᾧοντο δεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ σωτηρίου
πάσχα ἑορτῆς παραφυλάττειν, ἐν
ᾗ θύειν τὸ πρόβατον Ἰουδαίοις
προηγόρευτο, ὡς δέον ἐκ παντὸς
κατὰ ταύτην, ὅποια δ' ἂν ἡμέρα
τῆς ἑβδομάδος περιτυγχάνοι, τὰς
τῶν ἁσπιῶν ἐπιλύσεις ποιῆσθαι,

Quibus ea tempestate eccle-
siis praesidentibus in provinciis
Asiae quaestio non minima ex-
oritur velut ex antiqua eorum
observatione descendens, quod
quarta decima luna putarint
omni genere pascha observan-
dum, quando scilicet Iudaeis
agnus praecipitur immolari,
veluti necessario confirmantes,
quacumque die septimanae quar-
ta decima luna venisset, solvi

¹ Ed. Schwartz I 488 ss.; versio latina est Rufini (eodem loco).

οὐκ ἔθους ὄντος τοῦτον ἐπιτελεῖν τὸν τρόπον ταῖς ἀνὰ τὴν λοιπὴν ἅπασαν οἰκουμένην ἐκκλησίαις, ἕξ ἀποστολικῆς παραδόσεως τὸ καὶ εἰς δεῦρο κρατῆσαν ἔθος φυλαττούσαις, ὡς μηδ' ἑτέρα προσήκειν παρὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν τὰς νηστείας ἐπιλύεσθαι, (2) σύνοδοι δὴ καὶ συγκροτήσεις ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτόν ἐγίνοντο, πάντες τε μιᾷ γνώμῃ δι' ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς πανταχόσε διετυποῦντο ὡς ἂν μηδ' ἐν ἄλλῃ ποτὲ τῆς κυριακῆς ἡμέραν τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖτο τοῦ κυρίου μυστήριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνη τῶν κατὰ τὸ πάσχα νηστειῶν φυλαττοίμεθα τὰς ἐπιλύσεις. (3) Φέρεται δ' εἰς ἔτι νῦν τῶν κατὰ Παλαιστίνην τηρικᾶδε συγκεκροτημένων γραφῇ, ὧν προυτέτακτο Θεόφιλος τῆς ἐν Καισαρείᾳ παροικίας ἐπίσκοπος καὶ Νάρκισσος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμης δ' ὁμοίως ἄλλη περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἐπίσκοπον Βίκτορα δηλοῦσα, τῶν τε κατὰ Πόντον ἐπισκόπων, ὧν Πάλμας ὡς ἀρχαιότατος προυτέτακτο, καὶ τῶν κατὰ Γαλλίαν δὲ παροικιῶν, ἃς Εἰρηναῖος ἐπεσκόπει, (4) ἔτι τε τῶν κατὰ τὴν Ὀσροηνὴν καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις, καὶ ἰδίως Βαγχύλ-

debere ieiunium, cum talis consuetudo in nullis prorsus aliis unquam observata fuisset ecclesiis. Ob quam causam conventus episcoporum et concilia per singulas quasque provincias convocantur, (2) prorogatisque ad se invicem epistulis de singulis quisque locis unum omnes ecclesiasticum dogma confirmant, ne liceat aliquando nisi in die dominica, in qua dominus surrexit a mortuis, dominicum paschae celebrare mysterium et in hac sola solvendum esse paschale ieiunium. (3) Exstat usque in hodiernum concilii apud Caesaream Palaestinae habiti decretum, in quo primus est Theofilus ipsius Caesareae episcopus et Narcissus Hierosolymorum sacerdos. Habetur et urbis Romae concilii simile aliud decretum, cui praefuisse Victor episcopus indicatur, et Ponti provinciae Palmeas. Gallorum quoque sacerdotalis conventus exstat Irenaeum praesulem scribens, (4) Achaiae vero Bacchylum Corinthiorum ecclesiae episcopum, qui omnes diversis e locis unam eandemque iudicii sui sententiam protulere.

λον τῆς Κορινθίων ἐκκλησίας ἐπισκόπου, καὶ πλείστων ὄσων ἄλλων, οἱ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν τε καὶ κρίσιν ἐξηγηγεμένοι, τὴν αὐτὴν τέθινται ψῆφον. Καὶ τούτων μὲν ἦν ὁρος εἷς, ὁ δεδηλωμένος.

c. 24. Τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐπισκόπων τὸ πάλαι πρότερον αὐτοῖς παραδοθὲν διαφυλάττειν ἔθος χρῆναι δυσχυριζομένων ἡγεῖτο Πολυκράτης, ὃς καὶ αὐτὸς ἐν ἣ πρὸς Βίκτορα καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν διευπώσατο γραφῇ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσαν παράδοσιν ἐκτέθειται διὰ τούτων.

(2) Ἡμεῖς οὖν ἀραδιούργητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, μήτε προστιθέντες μήτε ἀφαιρούμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται· ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου, ἐν ἣ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν καὶ ἀναστήσει πάντας τοὺς ἁγίους, Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱερὰ πόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγερακῦναι παρθέναι καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι πολιτευσάμενη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται. (3) Ἐν δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον

c. 24. Sed episcopi regionis Asianae servandam magis a veteribus sibi traditam consuetudinem confirmabant. In quibus Polycrates, qui in eis primatum agere videbatur, ad Victorem episcopum Romanae ecclesiae scribens morem traditionis antiquae ad se usque delatum per haec verba designat:

(2) 'Nos ergo', inquit, 'intermeratum paschae colimus diem, neque addentes neque auferentes aliquid. Etenim magna quaedam luminaria apud Asiam dormierunt, summi et electi viri, quos dominus suscitabit in adventu suo, cum veniet de caelis in gloria et requireret omnes sanctos suos, in quibus est Filippus evangelista, qui dormivit apud Hierapolim, sed et duae filiae eius, quae virgines senuerunt, et alia eius filia spiritu sancto repleta, quae apud Ephesum dormivit, (3) necnon et Iohannes, qui supra pectus domini recubuit, qui fuit summus sacerdos

πεφορεκῶς καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος· οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται· (4) ἔτι δὲ καὶ Πολύκαρπος ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς· καὶ Θρασεάς καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Εὐμενεΐας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται. (5) Τί δὲ δεῖ λέγειν Σάγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοίμηται, ἔτι δὲ καὶ Παπίριον τὸν μακάριον καὶ Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον, ὃς κεῖται ἐν Σάρδεσιν περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπὴν, ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται; (6) Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες· ἔτι δὲ καὶ γὰρ ὁ μικρότερος πάντων ὑμῶν Πολυκράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς καὶ παρεκλούθησά τισιν αὐτῶν· ἐπεὶ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὄγδοος· καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγγενεῖς μου, ὅταν ὁ λαὸς ἤρηνεν τὴν ζύμην. (7) Ἐγὼ οὖν, ἀδελφοί, ἐξήκοντα πέντε ἔτη ἔχων ἐν κυρίῳ καὶ συμβεβληκῶς τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀδελφοῖς καὶ παῖσαν ἁγίαν γραφὴν διεληλυθώς,

et pontificale petalum gessit, martyr et doctor ecclesiae, qui et ipse apud Ephesum dormivit, (4) Polycarpus quoque apud Smyrnam et episcopus et martyr, similiter et Thraseas episcopus apud Eumeniam, sed apud Smyrnam martyrio consummatus. (5) Quid autem dicam etiam Sagarem nihilominus sacerdotem et martyrem, qui apud Laodiceam quiescit in pace, sed et Papyrus et Macarium et Melitonem propter regnum dei eunuchum et sancto spiritu repletum, qui iacet in civitate Sardensium exspectans adventum de caelis domini, ut resurgat a mortuis? (6) Isti ergo omnes diem paschae in quarta decima die mensis observaverunt secundum evangelium nihil omnino extrinsecus agentes, sed fidei regulam per omnia conservantes. Sed et ego omnium vestrum minimus Polycrates secundum traditionem parentum meorum observo, eorum dumtaxat, quos et ab initio secutus sum. Septem namque ex parentibus meis per ordinem fuerunt episcopi, ego octavus, qui omnes ita observarunt hunc diem, ut conveniret cum illo, quo fermentum Iudaeorum populus aufert.

οὐ πύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομένοις· οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασιν· πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις¹.⁴

(8) Τούτοις ἐπιφέρει περὶ τῶν γράφοντι συμπρόντων αὐτῷ καὶ δημοδοξούντων ἐπισκόπων ταῦτα λέγων·

Ἡ ἐδυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπρόντων μνημονεῦσαι, οὗς ὑμεῖς ἡξιώσατε μετακληθῆναι ὑπ' ἐμοῦ καὶ μετεκαλεσάμην· ὧν τὰ ὀνόματα ἐὰν γράφω, πολλὰ πλήθη εἰσὶν· οἱ δὲ εἰδότες τὸν μικρόν μου ἄνθρωπον συνηυδόκησαν τῇ ἐπιστολῇ, εἰδότες ὅτι εἰκῇ πολιὰς οὐκ ἤνεγκα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάντοτε πεπολίτευμαι.⁴

(9) Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν τῆς Ῥωμαίων προεστὼς Βίκτωρ ἀθρόως τῆς Ἀσίας πάσης ἅμα ταῖς ὁμόροις ἐκκλησίαις τὰς παροικίας ἀποτέμνει, ὡς ἂν ἐτεροδοξούσας, τῆς κοινῆς ἐνώσεως πειρᾶται, καὶ στηλιτεύει γε διὰ

(7) Unde, fratres carissimi, sexaginta et quinque annos aetatis gerens in nomine domini, multorum quoque orbis terrae episcoporum notitiam plenissime habens et sanctis scripturis intendens, non perturbabor ex his, quae ad terrorem proferuntur, quia et maiores mei dixerunt: *Obtemperare oportet deo magis quam hominibus.*²

(8) Et post pauca de his, qui secum aderant, episcopis ista subiungit:

‘Poteram autem etiam praesentium episcoporum facere mentionem, quos ipsi petistis ut evocarem, sicut et feci; quorum nomina si scribam, nimia multitudo est, qui omnes scientes parvitatem meam consensu suo confirmant, quae scribimus, certi quod non inaniter canos adtulimus, sed in disciplina Christi semper conversati sumus.’

(9) Sed ad haec Victor Romanae ecclesiae episcopus pertinacius agens passim totius Asiae ac vicinarum provinciarum ecclesias a communionis societate abscindere nititur tamquam in haeresim declinantes, et lit-

¹ Act. 5, 29.

γραμμάτων, ἀκοινωνήτους πάντας ἄρδην τοὺς ἐκέισε ἀνακηρύττων ἀδελφούς.

(10) Ἀλλ' οὐ πᾶσί γε τοῖς ἐπισκόποις ταῦτ' ἡρέσκετο· ἀντι- παρακελεύονται δῆτα αὐτῶ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἐνώσεώς τε καὶ ἀγάπης φρονεῖν φέρονται δὲ καὶ αἱ τούτων φωναὶ πληκτικώτερον καταπατομένων τοῦ Βίκτορος. (11) Ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὧν ἠγείτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστείλας, παρίσταται μὲν τῷ δεῖν ἐν μόνῃ τῇ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς τοῦ κυρίου ἀναστάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον, τῷ γε μὴν Βίκτορι προσηκόντως, ὥς μὴ ἀποκόπτοι ὅλας ἐκκλησίας θεοῦ ἀρχαίου ἔθνους παράδοσιν ἐπιτηρούσας, πλείστα ἕτερα παραινεῖ, καὶ αὐτοῖς δὲ ῥήμασι τάδε ἐπιλέγων·

(12) „Οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσιν τὴν ἡμέραν αὐτῶν. (13) Καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία

teras mittit, quibus omnes simul absque discretione ab ecclesiastico foedere segregaret.

(10) Sed hoc non omnibus placebat episcopis, quin potius et e contrario scribentes ei iubebant, ut magis, quae pacis sunt, ageret et concordiae atque unanimitati studeret. Denique exstant etiam ipsorum litterae, quibus asperius obiurgant Victorem velut inutiliter ecclesiae commodis consulentem. (11) Nam et Irenaeus cum ceteris quibus praeerat Galliarum episcopis scribens confirmat quidem, ut in dominica die resurrectionis domini mysterium celebretur, Victorem tamen arguit, quod non recte fecerit abscidere a corporis unitate tot et tantas ecclesias dei, quae morem sibi antiquitus traditum custodirent. Sed et de multis aliis commonet per haec verba:

(12) ‘Non solum, inquit, de die paschae agitur controversia sed et de ipsa specie ieiuniorum. Quidam enim putant una tantum die observari debere ieiunium, alii duabus, alii vero pluribus, nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas nocturnasque computantes diem statuunt. (13) Quae varietas observantiae non

τῶν ἐπιτηροῦντων οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονῶτα, ἀλλὰ καὶ πολὺν πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν παρὰ τὸ ἀκριβές, ὡς εἰκός, κρατούντων τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιοτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων, καὶ οὐδὲν ἔλαττον πάντες οὗτοι εἰρήνευσάν τε καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἡ διαφωνία τῆς ἰηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν.“

(14) Τούτοις καὶ ἱστορίαν προστίθωσιν, ἣν οἰκείως παραθήσομαι, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον·

ἢ Ἐν οἷς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος πρεσβύτεροι οἱ προσιάντες τῆς ἐκκλησίας, ἧς σὺ νῦν ἀφηγῇ, Ἀνίκητον λέγομεν καὶ Πιον, Ὑγινόν τε καὶ Τελεσφόρον καὶ Ξύστον, οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν οὔτε τοῖς μετ' αὐτῶν ἐπέτρεπον, καὶ οὐδὲν ἔλαττον αὐτοὶ μὴ τηροῦντες εἰρήνευον τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν, ἐν αἷς ἐτηρεῖτο, ἐρχομένοις πρὸς αὐτούς· καίτοι μᾶλλον ἐναντίον ἦν τὸ τηρεῖν τοῖς μὴ τηροῦσιν. (15) Καὶ οὐδέποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες, ἀλλ' αὐτοὶ μὴ τηροῦντες οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν τηροῦσιν ἔπεμπον εὐχαριστίαν, (16)

nunc primum neque nostris temporibus coepit, sed multo ante nos ex illis, ut opinor, qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes in alium morem vel per neglegentiam vel per imperitiam postmodum decidere. Et tamen nihilominus omnes isti, etiam cum in observantia variarent, inter semet ipsos et nobiscum pacifici fuerunt semper et sunt, nec dissimulantia ieiunii fidei consonantiam rupit.

(14) Post haec inserit etiam historiam quandam, quae pro sui opportunitate nec a nobis debet omitti.

Denique, ait, et illi omnes ante Soterem presbyteri, qui ecclesiae, cui tu nunc praees, sacerdotium tenuerunt, Anicetum dico et Pium Hyginumque et Telesphorum et Xystum, neque ipsi ita tenuerunt neque ii, qui cum ipsis erant et tamen, cum ipsi ita non observarent, pacem semper habuerunt cum illis ecclesiis, quae hunc observantiae morem tenebant, cum utique et ipsis contrarium videretur, quod non etiam ceteri similiter observarent. (15) Numquam tamen ob hoc repulsi sunt aliqui ab ecclesiae societate aut venientes ab illis partibus non

καὶ τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημήσαντος τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτον καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ σχόντες πρὸς ἀλλήλους, εὐθὺς εἰρήνευσαν, περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλεριστήσαντες εἰς ἑαυτούς. Οὕτε γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρπον πείσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ὅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, οἷς συνδιέτριψεν, αἰεὶ τετηρηκότα, οὕτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνικήτον ἔπεισεν τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ προεσβυτέρων ὀφείλειν κατέχειν. (16) Καὶ τούτων οὕτως ἔχόντων, ἐκονῶν ἑαυτοῖς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, πάσης τῆς ἐκκλησίας εἰρήνην ἔχόντων, καὶ τῶν τηρούντων καὶ τῶν μὴ τηρούντων.“

sunt suscepti, imo potius et omnes presbyteri, qui fuerunt ante te, omnibus semper, qui non ita observabant, presbyteris ecclesiarum eucharistiam solemniter transmittabant. (16) Beatus autem Polycarpus, cum ad urbem Romam venisset sub Aniceto cumque de aliis nonnullis parum quid habuissent inter se, statim tamen coissent in pace, de hac quaestione ita egerunt, ut non unusquisque sententiam suam obstinata contentione defenderet. Neque enim aut Anicetus Polycarpo suadere poterat, ut non observaret ea, quae noverat Iohannem discipulum domini nostri vel ceteros apostolos, cum quibus semper fuerat, observasse neque rursum Polycarpus Anicetum persuasit ea deserere, quae ille dicebat a se maiorum more servari. (17) Cumque haec ita inter se habuissent, communicarunt sibi invicem ita, ut cederet Anicetus Polycarpo etiam sacerdotali ministerio honoris dumtaxat contemplatione perfungi, et ita ab invicem plena fide, pace integra et firma caritate discedunt, ut omnes ecclesiae, sive quae ita de pascha, sive quae non ita observarent, inter se tamen concordiam custodirent.’

9. IRENÆUS, DE APOSTOLICA ORIGINE ET AUCTORITATE ECCLESIAE ROMANAE (Adv. haer. III 1, 2 et 3, 1)¹.

(III 1, 2) Ὁ μὲν δὴ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ καὶ γραφὴν ἐξήνεγκεν εὐαγγελίου, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν· μετὰ δὲ τὴν τοῦτον ἔξοδον Μάρκος, ὁ μαθητὴς καὶ ἐρμηνευτὴς Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ἐπὶ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδίδωκεν· καὶ Λουκᾶς δέ, ὁ ἀκόλουθος Παύλου, τὸ ἐπ' ἐκείνου κηρυσσόμενον εὐαγγέλιον, ἐν βίβλῳ κατέθετο. Ἐπειτα Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τοῦ κυρίου, ὁ καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀναπεσὼν, καὶ αὐτὸς ἐξέδωκεν τὸ εὐαγγέλιον, ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρίβων (Eus. h. e. V 8, 2—4).

(III 1, 2) Ita Matthaeus in Hebraeis ipsorum lingua scripturam edidit evangelii, cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent et fundarent ecclesiam. Post vero horum excessum Marcus, discipulus et interpretes Petri, et ipse, quae a Petro adnuntiata erant, per scripta nobis tradidit. Et Lucas autem secutor Pauli quod ab illo praeedicabatur evangelium in libro condidit. Postea et Iohannes discipulus domini, qui et superpectus eius recumbebat, et ipse edidit evangelium, Ephesi Asiae commorans.

(III 3, 1) Traditionem itaque apostolorum in toto mundo manifestatam in omni ecclesia adest² perspicere omnibus, qui vera velint videre, et habemus adnumerare eos, qui ab apostolis instituti sunt episcopi in ecclesiis, et successiones eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt neque cognoverunt, quale ab his³ deliratur. Etenim si recondita mysteria scissent apostoli, quae seorsim et latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maxime traderent ea, quibus etiam ipsas ecclesias committebant. Valde enim perfectos et irreprehensibiles in omnibus eos vole-

¹ Textus *graecus* est Eusebii ed. Schwartz, *latinus* est editionis Harvey (tom. II, Cambridge 1857). ² *πάρεστιν* seu *ἔξεστιν*. ³ *a* gnosticis

bant esse, quos et successores relinquebant, suum ipsorum locum magisterii tradentes, quibus emendate agentibus fieret magna utilitas, lapsis autem summa calamitas.

Sed quoniam valde longum est in hoc tali volumine omnium ecclesiarum enumerare successiones, maximae et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae eam quam habet ab apostolis traditionem, et adnuntiatae hominibus fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sibi placentiam¹ malam vel vanam gloriam vel per caecitatem et malam sententiam praeterquam oportet conligunt². Ad hanc enim ecclesiam propter potentiores³ principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio⁴.

10. CAIUS PRESBYTER ROMANUS (ca. a. 200), DE
TROPAEIS APOSTOLORUM PETRI ET PAULI
(Eus. h. e. II 25, 5—6).

Παῦλος δὴ σὺν ἐπ' αὐτῆς Ρώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτιμηθῆ- ναι καὶ Πέτρος ὡσαύτως ἀνα- σκολοπισθῆναι κατ' αὐτὸν ἱστο- ροῦνται· καὶ πιστοῦνται γε τὴν ἱστορίαν ἣ Πέτρον καὶ Παύλον εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις,	(Nero)⁵ Paulum quidem capite in ipsa urbe Roma, Petrum vero crucis patibulo condemnat. Horum testimonium quaerere extrinsecus superfluum puto, cum rem gestam usque in hodiernum splendidissima eorum monumenta testentur. Verumtamen scribit
--	---

¹ ἀταρσεκείαν Thiersch.

² παρ' ὃ δεῖ συνάγουσιν.

³ In

codice Claromontano legitur: pontiorem.

⁴ De hac sententia confer: *Harnack* in Sitzungsberichte der Königl. Preuss. Akademie der Wiss., Berol. 1893, 939—955; *Funk*, Kirchengesch. Abhandl. I, Paderb. 1897, 12—23; *Böhmer* in Zeitschrift für neuest. Wiss. 1906, 193 ss.

⁵ Versio latina est Rufini.

οὐδὲν δὲ ἦτιον καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ, Γάιος ὄνομα, κατὰ Ζεφυρίον Ῥωμαίων γεγενηὸς ἐπίσκοπον· ὃς δὴ Πρόκλῳ τῆς κατὰ Φρύγας προϋσταμένῳ γνώμης ἐγγράφως διαλεχθεὶς, αὐτὰ δὴ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, ἔνθα τῶν εἰρημένων ἀποστόλων τὰ ἱερὰ σκηνώματα κατατίθεται, φησὶν·

Ἡ Εγὼ δὲ τὰ τροπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐὰν γὰρ θελήσης ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βασιλικόν¹ ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὀστίαν, εὐρήσεις τὰ τροπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν.“

de his etiam Gaius quidam scriptor antiquus, qui cum Zephyrino episcopo Romano adversum Proculum quendam Cataphrygam disputans haec de apostolorum commemorat locis:

‘Ego, inquit, habeo tropaea apostolorum, quae ostendam; si enim procedas via regali, quae ad Vaticanum ducit, aut via Ostiensi, invenies tropaea defixa, quibus ex utraque parte statutis Romana communitur ecclesia.’

11. TERTULLIANUS.

a) De ecclesiis apostolicis, praesertim de ecclesia Romana.

(*De praescr. haer.* 20, 4—9)² In orbem profecti (apostoli) eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgaverunt. (5) Et perinde ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinae ceterae exinde ecclesiae mutuatae sunt et cottidie mutantur, ut ecclesiae fiant. (6) Ac per hoc et ipsae apostolicae deputabuntur, ut suboles apostolicarum ecclesiarum. (7) Omne genus ad originem suam censeatur necesse est. Itaque tot ac tantae ecclesiae una est illa ab apostolis prima, ex qua omnes. (8) Sic omnes primae et omnes apostolicae, dum una³ omnes. Probant

¹ Ita omnes codices Eusebii (pro Βατικανόν).
Rauschen in: Floril. patr., fasc. 4, Bonnae 1906, p. 30.
codex Agobardinus optimus; unam alii codices et Preuschen cum editionibus prioribus.

² Ed.

³ Ita

unitatem¹ communicatio pacis et adpellatio fraternitatis et con-
tesseratio hospitalitatis². (9) Quae iura non alia ratio regit
quam eiusdem sacramenti³ una traditio.

(*De praescr. haer.* 32, 1—3)⁴ Ceterum si quae audent
interserere se aetati apostolicae, ut ideo videantur ab apostolis
traditae, quia sub apostolis fuerunt, possumus dicere: Edant
ergo origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum
suorum ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus
ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui
tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem vel ante-
cessorem. (2) Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census⁵
suos deferunt, sicut Smyrnaeorum ecclesia Polycarpum ab Io-
hanne conlocatum refert⁶, sicut Romanorum Clementem a Petro
ordinatum⁷. (3) Itidem utique et ceterae exhibent, quos ab
apostolis in episcopatum constitutos apostolici seminis traduces
habeant.

(*De praescr. haer.* 36, 1—3)⁸ Age iam, qui voles curiosi-
tatem melius exercere in negotio salutis tuae, percurrere ecclesias
apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae apostolorum suis
locis praesident; apud quas ipsae authenticae litterae eorum
recitantur sonantes vocem et repraesentantes faciem uniuscuius-
que. (2) Proxima est tibi Achaia: habes Corinthum. Si non
longe es a Macedonia, habes Philippos; si potes in Asiam
tendere, habes Ephesum; si autem Italiae adiaces, habes Romam,
unde nobis quoque auctoritas praesto est. (3) Ista quam felix

¹ Ita nunc interpungo cum Kellnero; prius cum ceteris inter-
pungebam: 'dum una omnes probant unitatem'.

² i. e.: li-
belli pacis et nomen fraternitatis et tesserae (σύμβολα) hospitalitatis,
quas ecclesiae inter se communicabant.

³ i. e. fidei.

⁴ Ed.
Rauschen l. l. p. 44—45.

⁵ origines.

⁶ Ita etiam Irenaeus

(adv. haer. III 3, 4).
⁷ Irenaeus (l. l. III 3, 3) beatos apostolos
Lino episcopatum commendasse tradit, post quem primus Anacleus,
deinde Clemens ecclesiam Romanam administraverit. Hieronymus vero
ita habet (de vir. inl. 15): 'Clemens quartus post Petrum Romae epi-
scopus . . . , tametsi plerique latinorum secundum post apostolum pu-
tent fuisse Clementem.'

⁸ Ed. Rauschen l. l. 49.

ecclesia! Cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur¹, ubi Paulus Iohannis² exitu coronatur; ubi apostolus Iohannes, posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est³, in insulam relegatur.

b) De martyrio Romano ss. apostolorum Petri et Pauli.

(*Adv. Marc.* IV 5, 2)⁴ Videamus, quod lac a Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatae sint recorrecti, quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii; quid etiam Romani de proximo sonent, quibus evangelium et Petrus et Paulus sanguine quoque suo reliquerunt.

(*Scorpiace* c. 15)⁵ Quae tamen passos apostolos scimus, manifesta doctrina est. Hanc intellego solam Acta decurrens, nihil quaero. Carceres illic et vincula et flagella et saxa et gladii et impetus Iudaeorum et coetus nationum et tribunorum elogia et regum auditoria et proconsulum tribunalia et Caesaris nomen interpretem non habent. Quod Petrus caeditur, quod Stephanus opprimitur, quod Iacobus immolatur, quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt. Et si fidem commentarii voluerit haereticus, instrumenta imperii loquentur, ut lapides Hierusalem. Vitas Caesarum legimus: orientem fidem Romae primus Nero cruentavit. Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci adstringitur; tunc Paulus civitatis Romanae consequitur nativitatem, cum illic martyrii renascitur generositate. Haec ubicumque iam legero, pati disco.

¹ Ita etiam Origenes (apud. Eus. h. e. III 1, 2): *Πέτρος . . . δε καὶ ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιόσας παθεῖν*, et Lactantius (de mort. pers. 6): Petrum (Nero) cruci adfixit.

² i. e. Baptistae.

³ Hieronymus de s. Iohanne ita habet (adv. Iovinianum I 26): 'Refert autem Tertullianus, quod Romae missus in ferventis olei dolium purior et vegetior exiverit quam intravit.' Praeter Tertullianum nemo ex veteribus huius rei meminit.

⁴ Corpus script. eccles. lat. (Vindob.), vol. 47, 430.

⁵ Corpus (Vind.), vol. 20, 178.

c) De edicto peremptorio Callisti ep. Romani¹.

(*De pudic.* 1)² Audio etiam edictum esse propositum et quidem peremptorium; pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit: Ego et moechiae et fornicationis delicta paenitentia functis dimitto. O edictum, cui adscribi non poterit: bonum factum! Et ubi proponetur liberalitas ista? ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis, sub ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi paenitentia promulganda est, ubi delinquentia ipsa versabitur; illic legenda est venia, quo cum spe eius intrabitur. Sed hoc in ecclesia legitur et in ecclesia pronuntiatur, et virgo est.

(*De pudic.* 21)³ Sed habet, inquis, potestatem ecclesia delicta donandi . . . De tua nunc sententia quaero, unde hoc ius ecclesiae usurpes. Si quia dixerit Petro dominus: *Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, tibi dedi claves regni caelestis*, vel: *Quaecumque alligaveris vel solveris in terra, erunt alligata vel soluta in caelis*⁴, idcirco praesumis et ad te derivasse solvendi et alligandi potestatem, id est ad omnem ecclesiam Petri propinquam? Qualis es, evertens atque commutans manifestam domini intentionem personaliter hoc Petro conferentem? *Super te*, inquit, *aedificabo ecclesiam meam*, et *dabo tibi claves*, non ecclesiae, et *quaecumque solveris vel alligaveris*, non quae solverint vel alligaverint. Sic enim et exitus docet. In ipso ecclesia exstructa est, id est per

¹ *Rolffs*, Das Indulgenzedikt des römischen Bischofs Kallist, Lipsiae 1893; *Gerh. Esser*, Die Busschriften Tertullians De paenitentia und De pudicitia und das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus, Bonnae 1905; *Loofs*, Leitfaden zum Studium der Dogmengesch., 4. ed., Halae 1906, 206 ss.; *Funk*, Das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus (Theol. Quartalschrift, Tub. 1906, 541—568); *Stufler* S. I., Zur Kontroverse über das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus (Zeitschr. für kath. Theol. 1908, 1—42); *Rauschen*, Eucharistie und Bussakrament in den ersten 6 Jahrhunderten der Kirche, 2. ed., Friburgi 1910, 147 ss.; *d'Alès*, Tertullien et Calliste, Lovanii 1912.

² Corpus script. eccles. lat. (Vindob.), vol. 20, 220.

³ Corpus script. eccl.

lat. (Vind.) 20, 269 s.

⁴ Matth. 16, 18 s.

ipsum, ipse clavem imbuat . . . Ipse denique primus in Christi baptismo reseravit aditum caelestis regni, quo solvuntur alligata retro delicta et alligantur, quae non fuerint soluta, secundum veram salutem, et Ananiam vinxit vinculo mortis et debilem pedibus absolvit vitio valetudinis . . . Adeo nihil ad delicta fidelium capitalia potestas solvendi et alligandi Petro mancipata.

d) De Praxeas ecclesiam Romanam inquietante (Adv. Praxean 1, 4—7)¹.

Sed enim ipse (diabolus) potius a primordio mendax est, et si quem hominem de suo subornaverit ut Praxean². (5) Nam iste primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit Romanae humo, <homo> et alias inquietus, insuper de iactatione martyrii inflatus ob solum et simplex et breve carceris taedium; quando et si corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset dilectionem dei non habens, cuius charismata quoque expugnavit. (6) Nam idem tunc episcopum Romanum³) agnoscentem iam prophetias Montani, Prisca, Maximillae et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiae et Phrygiae inferentem, falsa de ipsis prophetis et ecclesiis eorum adseverando et praecessorum eius auctoritates defendendo, coegit et litteras pacis revocare iam emissas et a proposito recipiendorum charismatum concessare. (7) Ita duo negotia diaboli Praxeas Romae procuravit, prophetiam expulit et haeresim intulit, paracletum fugavit et patrem crucifixit.

12. HIPPOLYTUS (mortuus a. 235), CONTRA CALLISTUM EP. ROMANUM (Philosoph. IX 12)⁴.

(Hippolytus, postquam Callistum servum christianum propter varias machinationes fraudulentas in metalla Sardiniae traditum esse narravit, ita pergit:)

¹ Corpus 47, 227 s.

² Hunc Praxean eundem esse atque Epigonum haeticum ab Hippolyto (philos. IX 7 et X 27) commemoratum probasse videtur Gerh. Esser in libello: Wer war Praxeas? Bonnae 1910.

³ Victorem (189—198) aut Zephyrinum (198—217).

⁴ Hippolyti Refutationis omnium haeresium librorum X quae super-

Μετὰ χρόνων δὲ ἐτέρων ἐκεῖ ὄντων μαρτύρων, θελήσασα ἡ Μαρκία ἔργον τι ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, οὕσα φιλόθεος παλλακὴ Κομόδου, προσκαλεσαμένη τὸν μακάριον Οὐίκτορα, ὄντα ἐπίσκοπον τῆς ἐκκλησίας, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἐπηρώτα, τίνες (p. 456) εἶεν ἐν Σαρδονίᾳ μάρτυρες. Ὁ δὲ πάντων ἀναδοὺς τὰ ὀνόματα, τὸ τοῦ Καλλίστου οὐκ ἔδωκεν, εἰδὼς τὰ τετολμημένα παρ' αὐτοῦ. Τυχοῦσα οὖν τῆς ἀξιώσεως ἡ Μαρκία παρὰ τοῦ Κομόδου, δίδωσι τὴν ἀπολύσιμον ἐπιστολὴν Ὑακίνθῳ τινὶ σπάδοντι πρεσβυτέρῳ, ὃς λαβὼν διέπλευσεν εἰς τὴν Σαρδονίαν καὶ ἀποδοὺς τῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς χώρας ἐπιτροπεύοντι ἀπέλυσε τοὺς μάρτυρας πλὴν τοῦ Καλλίστου. Ὁ δὲ γονυπετῶν καὶ δακρύων ἰκέτευε καὶ αὐτὸς τυχεῖν ἀπολύσεως. Δυσωπηθεὶς οὖν ὁ Ὑάκινθος ἀξιοῖ τὸν ἐπίτροπον <ἀπολύειν>, φάσκων θρέψας εἶναι Μαρκίας, τιασόμενος αὐτῷ τὸ ἀκίνδυνον· ὁ δὲ πεισθεὶς ἀπέλυσε καὶ τὸν Κάλлистον.

Ὅς παραγενομένου ὁ Οὐίκτωρ πᾶν ἤχθετο ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἀλλ' ἐπεὶ εὐσπλαγχνός ἦν, ἡσύχασε· φυλασσόμενος δὲ τὸν ὑπὸ πολλῶν

Tempore autem elapso, cum alii illic essent martyres, Marcia volens facinus aliquod bonum facere, quippe quae Commodi pellex esset dei amans, accessivit beatum Victorem, qui illo tempore episcopus ecclesiae erat, et sciscitabatur, quinam in Sardinia essent martyres. Is autem cum omnium nomina traderet, Callisti non dedit, quia noverat eius conatus. Marcia igitur compos facta voti sui per Commodum dimissionis litteras dat Hyacintho, spadoni cuidam presbytero, qui acceptis litteris in Sardiniam traiecit et, postquam eas illi, qui tunc temporis ei terrae praeerat, tradidit, dimisit martyres excepto Callisto. Is autem genua flectens lacrimansque supplicavit, ut et ipse dimissionem acciperet. Hyacinthus igitur precibus obsecutus, postulat, ut praeses <eum dimittat>, dictitans se altorem esse Marciae, stipulans eisecuritatem; ille autem commotus dimisit et Callistum.

Qui cum adesset, Victor molestissime ferebat, quae facta erant; quoniam autem misericors erat, quietum se tenuit;

sunt, edd. Duncker et Schneidewin, Gottingae 1859, 453 ss.

ὄνειδον (οὐ γὰρ ἦν μακρὰν τὰ ὑπ' αὐτοῦ τετολμημένα), ἔτι δὲ καὶ τοῦ Καρποφόρου¹ ἀντιπύπτοντος, πέμπει αὐτὸν καταμένειν ἐν Ἀνθείῳ, δρίσας αὐτῷ μηνιαῖον τι ἐκτροφῆς. Μεθ' οὗ κοιμήσιν Ζεφυρίνος συναράμενον αὐτὸν σῶν πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ κλήρου, ἐτίμησε τῷ ἰδίῳ κακῷ, καὶ τοῦτον μεταγαγὼν ἀπὸ τοῦ Ἀνθείου εἰς τὸ κοιμητήριον κατέστησεν. Ὡς αἰεὶ συνὼν καί, καθὼς φθάσας προείπον, ὑποκρίσει αὐτὸν θεραπεύων, ἐξηφάνισε μήτε κρῖναι τὰ λεγόμενα δυνάμενον μήτε νοοῦντα τὴν τοῦ Καλλίστου ἐπιβουλήν, πάντα αὐτῷ πρὸς αἷ ἦδετο ὁμιλοῦντος.

Οὕτω μετὰ τὴν τοῦ Ζεφυρίνου τελευτὴν νομίζων τετυχηκέναι οὗ ἐθιγατο, τὸν Σαβέλλιον ἀπέωσεν ὥς μὴ φρονοῦντα ὁρθῶς, δεδοικὼς ἑμὲ καὶ νομίζων οὕτω δύνασθαι ἀποτρέφασθαι τὴν πρὸς τὰς ἐκκλησίας κατηγορίαν, ὥς μὴ ἀλλοτριῶς φροῶν. Ἦν οὖν γόης καὶ πανοῦργος καὶ ἐπὶ χρόνῳ συνήρπασε πολλούς. Ἐχὼν δὲ καὶ τὸν ἰὸν ἐγκείμενον ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ εὐθέως μηδὲν φροῶν, ἅμα δὲ καὶ αἰδούμενος τὰ ἀληθῆ λέγειν, διὰ τὸ δημοσίᾳ

cavens vero criminationem multorum (non enim longo intervallo aberant eius conatus), cum etiam Carpophorus adversaretur, dimittit eum commoraturum Antii, definito ei menstruo aliquo ad victum. Cuius post obitum Zephyrinus, consecutus eum socium et ministrum ad reprimendum clerum, honoravit eum cum suo ipsius damno et Antio reductum in coemeterio constituit. Cui cum semper adesset et, sicuti paulo ante dixi, simulate eum coleret, corripuit virum neque dicta iudicare valentem neque Callisti insidias sentientem, quippe qui omnia cum eo colloqueretur, quae ei grata erant.

Sic post Zephyrini obitum arbitratus se esse nactum quod venabatur, Sabellium extrusit, utpote non recte sentientem, timens me et arbitrans se in hunc modum abstergere posse criminationem apud ecclesias, quasi non aliena sentiat. Erat igitur praestigiator et ad fraudem acutus et tempore procedente multos secum abripuit. Cum autem et virus cordi insitum haberet nihilque recte sentiret, simul vero etiam vere-

¹ Cuius servus Callistus antea fuerat.

ἡμῶν ὀνειδίζοντα (p. 458) εἰπεῖν·
 δίθεοί ἐστε, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ
 ὑπὸ τοῦ Σαβελλίου συγχρῶς κα-
 τηγορεῖσθαι ὡς παραβάντα τὴν
 πρώτην πίστιν, ἐφεῦρεν αἰρεσιν
 τοιάνδε, λέγων τὸν λόγον αὐτὸν
 εἶναι υἱόν, αὐτὸν καὶ πατέρα ὀνό-
 ματι μὲν καλούμενον, ἐν δὲ ὃν
 τὸ πνεῦμα ἀδιαίρετον· οὐκ ἄλλο
 εἶναι πατέρα, ἄλλο δὲ υἱόν, ἐν
 δὲ καὶ αὐτὸ ὑπάρχειν· καὶ τὰ
 πάντα γέμειν τοῦ θεοῦ πνεύμα-
 τος τὰ τε ἄνω καὶ κάτω· καὶ
 εἶναι τὸ ἐν τῇ παρθένῳ σαρκω-
 θέν πνεῦμα οὐχ ἕτερον παρὰ τὸν
 πατέρα, ἀλλὰ ἐν καὶ τὸ αὐτό.
 Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ εἰρημένον·
 Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ
 πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί¹.
 Τὸ μὲν γὰρ βλεπόμενον, ὅπερ
 ἐστὶν ἄνθρωπος, τοῦτο εἶναι τὸν
 υἱόν, τὸ δὲ ἐν τῷ υἱῷ χωρηθὲν
 πνεῦμα τοῦτο εἶναι τὸν πατέρα·
 οὐ γὰρ, φησὶν, ἐρῶ δύο θεούς,
 πατέρα καὶ υἱόν, ἀλλ' ἓνα. Ὁ
 γὰρ ἐν αὐτῷ γενόμενος πατὴρ
 προσλαβόμενος τὴν σάρκα ἐθεο-
 ποιήσεν ἐνώσας ἑαυτῷ καὶ ἐποί-
 ησεν ἓν, ὡς καλεῖσθαι πατέρα
 καὶ υἱόν ἓνα θεόν, καὶ τοῦτο ἐν
 ὃν πρόσωπον μὴ δύνασθαι εἶναι
 δύο, καὶ οὕτως τὸν πατέρα
 συμπεπονθέναι τῷ υἱῷ· οὐ γὰρ
 θέλει λέγειν τὸν πατέρα πεπον-

cundaretur vera dicere, prop-
 terea quod coram populo nobis
 convicians dicebat: *dithei estis*,
 verum etiam propterea quod a
 Sabellio continenter accusabatur,
 tamquam primam fidem adulte-
 raverit, adinvenit talem quandam
 haeresim, dicens logum ipsum
 esse filium, eundem etiam pa-
 trem nomine quidem vocatum,
 re vera autem unum esse spiri-
 tum indivisum; non aliud esse
 patrem, aliud filium, sed unum
 et idem esse, omniaque esse
 repleta divino spiritu et supe-
 riora et inferiora, spiritumque
 in virgine carne indutum non
 esse aliud atque patrem, sed
 unum idemque. Et hoc esse
 id quod dictum est: *Non cre-
 dis, quia ego in patre et pater
 in me est?* Visibile enim,
 quod quidem est homo, filium
 esse, spiritum autem, qui in
 filium cesserit, esse patrem;
 non enim, inquit, profitebor
 duo deos, patrem et filium, sed
 unum. Pater enim, qui in eo
 exstitit, carnem adsumptam dei-
 ficavit sibi uniens et fecit
 unum, ita ut pater et filius
 vocetur unus deus, et hanc per-
 sonam, cum una sit, non posse
 esse duas, et sic patrem com-

¹ Joh. 14, 11.

θέναι καὶ ἐν εἶναι πρόσωπον <ὥς> ἐκφυγεῖν τὴν εἰς τὸν πατέρα βλασφημίαν ὁ ἀνόητος καὶ ποι- κίλος, ὁ ἄνω κάτω σκεδάζων βλασφημίας, ἵνα μόνον κατὰ τῆς ἀληθείας λέγειν δοκῇ, ποτὲ μὲν εἰς τὸ Σαβελλίον δόγμα ἐμπίπτων, ποτὲ δὲ εἰς τὸ Θεοδοτίου οὐκ αἰδεῖται.

Τοιαῦτα ὁ γόης τολμήσας συνε- στήσατο διδασκαλεῖον κατὰ τῆς ἐκ- κλησίας οὕτως διδάξας, καὶ πρῶ- τος τὰ πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῖς ἀνθρώποις συγχωρεῖν ἐπενόησε, λέγων πᾶσιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφίεσθαι ἁμαρτίας¹. Ὁ γὰρ παρ' ἐτέρω τινὶ συναγόμενος καὶ λεγόμενος χριστιανὸς εἴ τι ἂν ἁμάρτη, φασίν, οὐ λογίζεται αὐτῷ ἡ ἁμαρτία, εἰ προσδράμοι τῇ τοῦ Καλλίστου σχολῇ. Οὗ τῷ ὄρω ἀρεσκόμενοι πολλοὶ συνειδήσιν πεπληγότες, ἅμα τε καὶ ὑπὸ πολλῶν αἰρέσεων ἀπο- βληθέντες, τινὲς δὲ καὶ ἐπὶ κατα- γνώσει ἐκβλητοὶ τῆς ἐκκλησίας ὅφ' ἡμῶν γενόμενοι, προσχωρήσαντες αὐτοῖς ἐπλήθυναν τὸ διδασκαλεῖον αὐτοῦ. Οὗτος ἐδογματίσεν, ὅπως, εἰ ἐπίσκοπος ἁμάρτοι τι, εἰ δὲ πρὸς θάνατον (p. 460), μὴ δεῖν κατα- τίθεσθαι. Ἐπὶ τούτου ἤρξαντο ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ

passum esse cum filio; non enim dicere vult patrem esse passum unamque esse perso- nam, ut effugiat blasphemiam in patrem insipidus iste vaferque, qui sursum deorsum spargit blasphemias, modo ut contra veritatem loqui videatur, tum in Sabellii doctrinam incidens, tum in Theodoti non erubescit.

Talia conatus praestigator ille scholam constituit adversus ecclesiam ita docendo et primus ea, quae ad voluptates faciunt, hominibus condonare ausus est, dicens omnibus a semet dimitti peccata. Nam qui forte apud alium quendam congregatur et christianus vocatur, si quid pec- caverit, aiunt, non imputatur ei peccatum, dummodo Callisti scholae accedat. Cuius defini- tionem amplectentes multi, con- scientia morsi simulque etiam a multis sectis reiecti, nonnulli vero et per condemnationem a nobis ex ecclesia eiecti, ad eos transgressi eius scholam repleverunt. Hic docuit, tametsi episcopus peccet, quamvis ad mortem, eum non oportere loco suo moveri. Huius aetate coe- perunt episcopi et presbyteri et

¹ Rauschen, Eucharistie u. Buss sakrament 1910, 176 s.

διάκονοι βίγαμοι καὶ τρίγαμοι καθίστασθαι εἰς κλήρους· εἰ δὲ καὶ τις ἐν κλήρῳ ὢν γαμοίη, μένειν τὸν τοιοῦτον ἐν τῷ κλήρῳ ὥς μὴ ἡμαρτηκότα· ἐπὶ τούτῳ φάσκων εἰρησθαι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου δηθέν· Σὺ τίς εἰ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην¹; Ἀλλὰ καὶ παραβολὴν τῶν ζιζανίων πρὸς τοῦτο ἔφη λέγεσθαι· Ἄφετε τὰ ζιζάνια συναύξειν τῷ σίτῳ², τουτέστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς ἁμαρτάνοντας. Ἀλλὰ καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε εἰς ὁμοίωμα ἐκκλησίας ἔφη γεγονέναι, ἐν ᾗ καὶ κύνες καὶ λύκοι καὶ κόρακες καὶ πάντα τὰ καθαρά καὶ ἀκάθαρτα· οὕτω φάσκων δεῖν εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ ὁμοίως. Καὶ ὅσα πρὸς τοῦτο δυνατὸς ἦν συναγεῖν, οὕτως ἡρμήνευσεν, οὗ οἱ ἀκροαταὶ ἡσθέντες τοῖς δόγμασι διαμένουσιν ἐμπαίζοντες ἑαυτοῖς τε καὶ πολλοῖς, ὧν τῷ διδασκαλείῳ συρρέουσιν ὄχλοι. Διὸ καὶ πληθύνονται γανυρώμενοι ἐπὶ ὄχλοις διὰ τὰς ἡδονάς, ἃς οὐ συνεχώρησεν ὁ Χριστός· οὗ καταφρονήσαντες οὐδὲν ἁμαρτεῖν κωλύουσι, φάσκοντες αὐτὸν ἀφιέναι τοῖς εὐδοκοῦσι.

Καὶ γὰρ καὶ γυναῖξιν ἐπέτρεπεν, εἰ ἄνθρωποι εἶεν καὶ

diaconi bigami et trigami in ordines adseisci. Atque etiam si quis in ordine constitutus matrimonium ineat, manere eiusmodi hominem in ordine, quasi non peccaverit; de hoc perhibens dictum esse, quod ab apostolo dictum est: *Tu quis es qui iudicas alienum servum?* Verum etiam parabolam de zizaniis ad hoc pertinere: *Sinite zizania crescere cum tritico*, hoc est, in ecclesia peccantes. Etiam arcam Noe in similitudinem ecclesiae dixit factam esse, in qua canes et lupi et corvi omniaque munda et immunda fuerint, sic dicens in ecclesia oportere esse similiter, et quaecumque ad hoc congerere poterat, in hunc modum interpretatus est. Cuius auditores delectati placitis permanent inludentes et sibimet ipsis et multis, quorum turbae ad scholam illam confluunt. Propterea et augentur superbientes turbis propter voluptates, quas non permisit Christus, quo contempto nullum peccatum prohibent, dictitantes eum ignorare volentibus.

Etenim et mulieribus permisit, ut, si innuptae essent flagrarent-

¹ Rom. 14, 4.

² Matth. 13, 30.

ἡλικία γε ἐκκαίοντο ἀναξία, ἢ ἐαυτῶν ἀξίαν μὴ βούλονται καθαιρεῖν διὰ τὸ νομίμως γαμηθῆναι, ἔχειν ἓνα ὃν ἂν αἰρήσωνται σύγκοιτον, εἴτε οἰκέτην εἴτε ἐλεύθερον, καὶ τοῦτον κρίνειν ἀντὶ ἀνδρὸς μὴ νόμῳ γεγάμημένην. Ἐνθεν ἤρξαντο ἐπιχειρεῖν πισταὶ λεγόμεναι ἀτοκίοις φαρμάκοις καὶ περιδεσμεῖσθαι πρὸς τὸ τὰ συλλαμβανόμενα καταβάλλειν, διὰ τὸ μήτε ἐκ δούλου βούλεσθαι ἔχειν τέκνον μήτε ἐξ εὐτελοῦς, διὰ τὴν συγγένειαν καὶ ὑπέρογκον οὐσίαν. Ὅρατε εἰς ὅσῃν ἀσέβειαν ἐχώρησεν ὁ ἄνομος μοιχείαν καὶ φόνον ἐν τῷ αὐτῷ διδάσκων· καὶ ἐπὶ τούτοις τοῖς τολμήμασιν (p. 462) ἐαυτοὺς οἱ ἀπηρυνθριασμένοι κατολικὴν ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖν ἐπιχειροῦσι, καὶ τινὲς νομίζοντες εὖ πράττειν συντρέχουσιν αὐτοῖς. Ἐπὶ τούτου πρῶτως τετόλμηται δεύτερον αὐτοῖς βάπτισμα.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θαυμασιώτατος Κάλλιστος συνεστήσατο, οὗ διαμένει τὸ διδασκαλεῖον φυλάσσειν τὰ ἔθνη καὶ τὴν παράδοσιν, μὴ διακρίνον, τίσι δεῖ κοινωνεῖν, πᾶσι δ' ἀκρίτως προσφέρων τὴν κοινωνίαν· ἀφ' οὗ καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος μετέσχον ἐπίκλησιν καλεῖσθαι διὰ τὸν πρωτοστατήσαντα

que amore aetate indigna vel dignitatem suam perdere nollent legitimo matrimonio, haberent unum quemcumque elegerint concubinum, sive servum sive liberum, eumque haberent pro marito non legitime nuptae. Exinde mulieres, quae dicebantur fideles, medicamenta tentare coeperunt, quae steriles faciunt, fasciasque ad partus abigendos, propterea quod nolebant e servo infantem habere neque e viro tenuiore, propter gentilitatem nimiamque rem familiarem. Videte, ad quantam impietatem processerit improbus ille adulterium caedemque simul docendo; et inter haec conamina impudentes illi catholicam ecclesiam semet adpellare adgrediuntur, nonnullique rem bene geri arbitrantur eis adstipulantur. Huius aetate primo baptismus iteratus ab eis tentatus est.

Haec igitur mirificentissimus Callistus condidit, cuius schola permanet custodiens mores traditionemque, non discernens, quibuscum oporteat communicare, sed omnibus sine discrimine communionem adferens; a quo etiam cogmoninis traxerunt nuncupationem, ut propter

τῶν τοιούτων ἔργων *Κάλλιστον* | antesignanum harum rerum Cal-
Καλλιστιανοί. | listum adpellarentur Callistiani.

13. ORIGENES.

a) De ss. apostolis Petro et Paulo (Eus. h. e. III 1)¹.

Τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἰουδαίους ἐν
τούτοις ἦν· τῶν δὲ ἱερῶν τοῦ
σωτήρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ
μαθητῶν ἐφ' ἅσας κατασπα-
ρέντων τὴν οἰκουμένην, Θωμᾶς
μὲν, ὡς ἡ παράδοσις περιέχει,
τὴν Παρθίαν εἴληχεν, Ἀνδρέας
δὲ τὴν Σκυθίαν, Ἰωάννης τὴν
Ἀσίαν, πρὸς οὓς καὶ διατρέψας
ἐν Ἐφέσῳ τελευτᾷ, Πέτρος δ' ἐν
Πόντῳ καὶ Γαλατίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ,
Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἀσίᾳ κекη-
ρυχέναι τοῖς [ἐκ] διασπορᾶς Ἰου-
δαίοις ἔοικεν· ὃς καὶ ἐπὶ τέλει ἐν
Ῥώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη
κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς
ἀξιῶσας παθεῖν. Τί δεῖ περὶ
Παύλου λέγειν, ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ
μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρω-
κότος τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ
καὶ ὕστερον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ
Νέρωνος μεμαρτυρηκότος; Ταῦτα
Ὡριγένει κατὰ λέξιν ἐν τρίτῳ
τόμῳ τῶν εἰς τὴν Γένησιν ἐξ-
ηγητικῶν εἴρηται.

Igitur Iudaei debitis cladibus
perurgebantur; sancti vero apo-
stoli domini et salvatoris nostri
ceterique discipuli ad praedican-
dum verbum dei per singulas
quasque orbis terrae provincias
diriguntur. Thomas, sicut nobis
traditum est, sortitus est Parthos,
[Matthaeus Aethiopiam, Bar-
tholomaeus Indiam citeriorem]
Andreas Scythiam, Iohannes
Asiam, unde apud Ephesum et
commoratus est et defunctus.
Petrus Pontum, Galatiam, Bithy-
niam, Cappadociam ceterasque
confines provincias Iudaeis dum-
taxat praedicans circummisit de-
prehenditur et ad ultimum in urbe
Roma commoratus, ubi et cru-
cifixus est deorsum capite
demerso, quod ipse ita fieri de-
precatus est, ne exaequari do-
mino videretur. De Paulo autem
quid dicam? Qui ab Hierusalem
usque ad Illyricum replevit evan-
gelium Christi et ad ultimum
sub Nerone martyrium duxit.

¹ Ed. Schwartz I 188. Versio latina est Rufini.

Haec ita per ordinem in tertio libro Explanationum Genesis Origenes exponit.

b) De iis, quae dominus apud Matth. 16, 18 Petro dixit¹.

c. 10. Τάχα δὲ ὅπερ ἀποκριθεὶς Σίμων Πέτρος εἶπεν ἐν τῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐὰν ὥς ὁ Πέτρος λέγωμεν, οὐ σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῶν ἀποκαλύψαντος, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῶν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμψαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός, καὶ αὐτοὶ γινόμεθα ὅπερ καὶ ὁ Πέτρος, ὁμοίως αὐτῷ μακαριζόμενοι, διὰ τὸ τὰ αἷτια τοῦ μακαρισμοῦ ἐκεῖνον καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐφθαιέναι, τῷ σάρκα καὶ αἷμα μὴ ἀποκεκαλυφέναι ἡμῶν περὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλὰ τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα ἀπ' αὐτῶν τῶν οὐρανῶν, ἵνα ἐν οὐρανοῖς πολιτευσώμεθα, ἀποκαλύψαντος ἡμῶν ἀποκάλυψιν ἀνάγουσαν εἰς τοὺς οὐρανοὺς τοὺς περιαιροῦντας μὲν πᾶν κάλυμμα ἀπὸ τῆς καρδίας, ἀναλαβόντας δὲ τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀποκαλύψεως². Εἰ δὲ φήσαντες καὶ ἡμεῖς ὥς ὁ Πέτρος· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ

c. 10. Quod autem respondens Simon Petrus dixit his verbis: *Tu es Christus filius dei vivi*, si illud idem dicamus sicut Petrus, eo nobis per carnem et sanguinem non revelato, sed per lumen, quod a patre caelesti cordibus nostris adfulserit, fortasse fimus et ipsi id quod Petrus; nempe, itidem ut ille, fortunati praedicamur, propterea quod haec etiam ad nos pervenerunt, quae causa illi fuerunt, cur beatus sit existimatus; eo quod neque caro neque sanguis revelaverint nobis, Iesum esse Christum filium dei vivi, sed pater, qui in caelis est, e caelo ipso, ut in caelo vivamus; eo nobis revelante revelationem ad caelum illos evehentem, qui velamen a corde detraxerint, spiritum autem sapientiae dei et revelationis susceperint. Quodsi, postquam dixerimus et nos quemadmodum Petrus: *Tu es Christus filius dei vivi*, non

¹ Comment. in Matth., tom. XII 10 et 11 (ed. Lommatzsch, vol. III, p. 146—148).

² Eph. 1, 17.

νίδος τοῦ θεοῦ ζῶντος, οὐχ ὡς σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῶν ἀποκαλυψάντων, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῶν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμπαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, γινόμεθα Πέτρος, καὶ ἡμῶν ἂν λέγοιτο ἀπὸ τοῦ Λόγου τό· Σὺ εἶ Πέτρος καὶ τὰ ἐξῆς. Πέτρα γὰρ πᾶς ὁ Χριστοῦ μαθητής, ἀφ' οὗ ἔπινον οἱ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας¹, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην πέτραν οἰκοδομεῖται ὁ ἐκκλησιαστικὸς πᾶς λόγος καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία. Ἐν ἐκάστῳ γὰρ τῶν τελείων ἐχόντων τὸ ἄθροισμα τῶν συμπληρούντων τὴν μακαριότητα λόγων καὶ ἔργων καὶ νοημάτων ἔστιν ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐκκλησία.

c. 11. Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν ἕνα ἐκεῖνον Πέτρον νομίζεις ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν μόνον, τί ἂν φήσais περὶ Ἰωάννου τοῦ τῆς βροντῆς νιοῦ ἢ ἐκάστου τῶν ἀποστόλων; Ἄλλως τε ἄρα τολμήσωμεν λέγειν, ὅτι Πέτρον μὲν ἰδίως πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν, τῶν δὲ λοιπῶν ἀποστόλων καὶ τῶν τελείων κατισχύσουσιν; οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ πάντων καὶ ἐφ' ἐκάστῳ αὐτῶν τὸ προειρημένον τὸ „πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς“

quasi revelatum nobis fuerit a carne vel a sanguine, sed luce cordi nostro adfulgente a patre, qui in caelis est, Petrus effici-mur, dicatur et nobis a Verbo: *Tu es Petrus* et quae secuntur. Petra enim est omnis discipulus Christi, de quo bibebant, qui *bibebant de spiritali consequente petra*; et super quamlibet eiusmodi petram aedificatur omnis sermo ecclesiasticus et vitae iuxta ipsum institutae ratio; unicuique enim perfecto habenti congregationem sermonum beatitudinem perficientium et operum et cogitationum, inest ecclesia a deo aedificata.

c. 11. Si vero super unum illum solummodo Petrum omnem ecclesiam a deo aedificari arbi-traris, quid de Iohanne toni-trui filio et unoquoque apostolorum dixeris? Alioquin an audebimus dicere portas inferi speciatim adversus Petrum non praevalituras, praevalituras autem adversus reliquos apostolos et perfectos? Nonne vero et omnibus et in his singulis fit istud, quod supra dictum est: *Portae inferi non praevale-*

¹ 1 Cor. 10, 4.

γίνεται; καὶ τὸ ἡπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν¹; Ἄρα δὲ τῷ Πέτρῳ μόνῳ δίδονται ὑπὸ τοῦ κυρίου αἱ κλεῖδες τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καὶ οὐδεὶς ἕτερος τῶν μακαρίων αὐτὰς λήψεται; Εἰ δὲ κοινόν ἐστι καὶ πρὸς ἑτέρους τό· Δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πῶς οὐχὶ καὶ πάντα τὰ τε προειρημένα καὶ τὰ ἐπιφερόμενα ὥς πρὸς Πέτρον λελεγμένα;

bunt adversus eam, et illud quoque: *Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam?* An etiam soli Petro dantur claves regni caelorum nec quisquam beatorum alius eas accipiet? Quodsi et id aliis commune est: *Dabo tibi claves regni caelorum*, quomodo et non ea, quae praecedunt, communia sunt et quae subnectuntur tamquam in Petrum dicta?

14. CYPRIANUS EP. CARTHAGINIENSIS¹.

a) De catholicae ecclesiae unitate c. 4 et 5².

c. 4. Quae si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est; probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur dominus ad Petrum: *Ego tibi dico*, inquit, *quia tu es Petrus et super istam petram aedificabo ecclesiam meam et portae inferorum non vincent eam. Dabo tibi claves regni caelorum; et quae ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis, et quaecumque solveris super*

¹ Hugo Koch, Cyprian und der römische Primat (Texte und Untersuchungen XXXV 1), Lipsiae 1910 (cfr. Adam in: Theologische Revue 1910, 473—480); Anton Seitz, Cyprian und der römische Primat, Regensburg 1911 (cfr. Rauschen in: Theol. Revue 1911, 334—339); Ernst, Cyprian und das Papsttum, Moguntiaci 1912.

² In aliquot codicibus posterioribus quaedam addita vel mutata sunt, quae in editionem Hartelii, quam sequor (Vindobonae 1868, pars I—III), recepta non sunt. Haec ipse ad calcem adnotavi; cfr. de iis Chapman, Les interpolations dans le traité de s. Cyprien sur l'unité de l'église, in: Revue Bénédictine 1902, 246—254. 357—373 et 1903, 26—51; H. Koch l. l. 158 ss.

*terram, erunt soluta et in caelis*¹. Super unum aedificat ecclesiam², et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: *Sicut misit me pater et ego mitto vos; accipite spiritum sanctum; si cuius remiseritis peccata, remittentur illi, si cuius tenueritis, tenebuntur*³, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit⁴. Hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una monstretur⁵. Quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona domini designat et dicit: *Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa genetrici suae*⁶. Hanc ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit⁷? Qui ecclesiae renititur et resistit, in ecclesia se esse confidit⁸? Quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: *Unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestrae, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus*⁹.

c. 5. Quam unitatem tenere firmiter et vindicare debemus, maxime episcopi qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidem veritatis perfida praevari-

¹ Alii codd. addunt: *Et eidem post resurrectionem dicit: pascere oves meas.*

² Alii: *Super illum aedificat ecclesiam et illi pascendas oves mandat.*

³ Ioh. 20, 21—23.

⁴ Alii ita: *Et quamvis apostolis omnibus parem tribuat potestatem, unam tamen cathedram constituit, et unitatis originem atque rationem sua auctoritate disposuit.*

⁵ Alii: *Hoc erant utique et ceteri, quod fuit Petrus, sed primatus Petro datur, et una ecclesia et cathedra una monstratur; et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur.*

⁶ Cant. 6, 8.

⁷ Alii pro hac sententia ita habent: *Hanc et Pauli unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit?*

⁸ Alii ita: *Qui cathedram Petri, super quem fundata ecclesia est, deserit, in ecclesia se esse confidit?*

⁹ Eph. 4, 4—6. Verba: 'quando... unus deus' desunt in codd. supradictis.

catione corrumpat, episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur; ecclesia una est, quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii sed lumen unum, et rami arboris multi sed robur unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit; a fonte praecide rivum, praecisus arescit. Sic et ecclesia domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit, unum tamen lumen est quod ubique diffunditur nec unitas corporis separatur; ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius pandit: unum tamen caput est et origo una et una mater fecunditatis successibus copiosa; illius fetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu eius animamur.

b) Epistulae.

Ep. 48 *Ad Cornelium episcopum Romanum* (nr. 3 et 4):

Quidam tamen mentes nonnumquam et animos sermonibus suis turbant, dum aliter quaedam quam se habet veritas nuntiant. Nos enim singulis navigantibus, ne cum scandalo ullo navigarent, rationem reddentes, nos scimus hortatos esse, ut ecclesiae catholicae matricem et radicem¹ agnoscerent et tenerent. Sed quoniam latius fusa est nostra pro-

¹ Cfr.: De cath. eccl. unit. c. 24 (231, 11): 'Quicquid a matrice discesserit, seorsum vivere et spirare non poterit, substantiam salutis amittit.' Ep. 71, 2 (772, 20): 'Quod nos quoque hodie observamus, ut quos constet hic baptizatos esse et a nobis ad haereticos transisse, si postmodum, peccato suo cognito et errore digesto, ad veritatem et matricem redeant, satis sit in paenitentia manum imponere.' Ep. 46, 1 (604, 15): 'Confessionis vestrae et divinae traditionis memores ad matrem revertamini, unde prodistis, unde ad confessionis gloriam cum eiusdem matris exultatione venistis.' Ep. 47 (605, 16): 'ut ad matrem suam id est ecclesiam catholicam revertantur'. Ep. 45, 1 (599, 16): 'Ut ad catholicae ecclesiae unitatem

vincia, habet etiam Numidiam et Mauritaniam sibi cohaerentes, ne in urbe schisma factum absentium animos incerta opinione confunderet, placuit, ut per episcopos retenta a nobis rei veritate et ad conprobendam ordinationem tuam facta auctoritate maiore, tunc demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino istic positos litterae fierent, sicuti fiunt, ut te universi collegae nostri et communicationem tuam, id est catholicae ecclesiae unitatem pariter et caritatem, probarent firmiter et tenerent. Quod divinitus evenisse et consilium nostrum providenter processisse gaudemus. (4) Ita enim nunc episcopatus tui et veritas pariter et dignitas apertissima luce, manifestissima et firmissima conprobatione fundata est, ut ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos litteras inde fecerunt, et ex relatione ac testimoniis coepiscoporum Pompei et Stephani et Caldoni et Fortunati ordinationis tuae et origo necessaria et ratio iusta et gloriosa quoque innocentia omnibus nosceretur.

Ep. 55 *Ad Antonianum fratrem* (nr. 1. 21).

Accepi primas litteras tuas, frater carissime, concordiam collegii sacerdotalis firmiter optinentes et catholicae ecclesiae cohaerentes, quibus significasti cum Novatiano te non communicare, sed sequi consilium nostrum et cum Cornelio coepiscopo nostro unum tenere consensum. Scripsisti etiam, ut exemplum earundem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine iam sciret te secum, hoc est cum catholica ecclesia, communicare.

(21) Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem moechis non putaverunt et in totum paenitentiae locum contra adulteria

scissi corporis membra componerent et christianae caritatis vinculum copularent. Sed quoniam diversae partis obstinata et inflexibilis pertinacia non tantum radicis et matris sinum atque complexum recusavit, sed etiam gliscente et in peius recrudescente discordia episcopum sibi constituit.

cluserunt; non tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt aut catholicae ecclesiae unitatem vel duritiae vel censurae suae obstinatione ruperunt, ut, quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat de ecclesia separaretur. Manente concordiae vinculo et perseverante catholicae ecclesiae individuo sacramento, actum suum disponit et dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui domino redditurus.

Ep. 59 *Ad Cornelium fratrem* (no. 14)¹.

Quibus etiam satis non fuit ab evangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis et paenitentiae sustulisse, fraudibus involutos vel adulteriis commaculatos vel sacrificiorum funesta contagione pollutos, ne deum rogarent, ne in ecclesia exomologesin criminum facerent, ab omni et sensu et fructu paenitentiae removisse, foris sibi extra ecclesiam et contra ecclesiam constituisse conventiculum perditae factionis, quo male sibi consciorum et deum rogare et satisfacere nolentium caterva conflueret: post ista adhuc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto navigare audent et ad Petri cathedram atque ad ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, ab schismaticis et profanis litteras ferre nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides apostolo praedicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum. Quae autem causa veniendi et pseudoepiscopum contra episcopos factum nuntiandi? Aut enim placet illis quod fecerunt et in suo scelere perseverant, aut, si displicet et recedunt, sciunt quo revertantur. Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et aequum sit pariter ac iustum, ut uniuscuiusque causa illic audiat ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta quam regat unusquisque et gubernet rationem sui actus domino redditurus, oportet utique eos quibus praesumus non circumcursare nec episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola et fallaci temeritate conlidere,

¹ Agitur de Felicissimo aliisque, qui ecclesiam Romanam contra Africanos adpellaverant.

sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint; nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis iam iudicaverunt et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam iudicii sui nuper gravitate damnarunt. Iam causa eorum cognita est, iam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis atque inconstantis animi levitate reprehendi, cum dominus doceat et dicat: *Sit sermo vester est est, non non*¹.

Ep. 68 *Ad Stephanum episcopum Romanum* (no. 1—3).

Faustinus collega noster Lugduni consistens, frater carissime, semel atque iterum mihi scripsit significans ea quae etiam vobis scio utique nuntiata tam ab eo quam a ceteris coepiscopis nostris in eadem provincia constitutis, quod Marcianus Arelate consistens Novatiano se coniunxerit et a catholicae ecclesiae veritate atque a corporis nostri et sacerdotii consensione discesserit, tenens haereticae praesumptionis dulcissimam pravitatem, ut servis dei paenitentibus et dolentibus et ad ecclesiam lacrimis et gemitu et dolore pulsanibus divinae pietatis et lenitatis paternae solacia et subsidia eludantur . . . (2) Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Gallia constitutos, ne ultra Marcianum pervicacem et superbum et divinae pietatis ac fraternae salutis inimicum collegio nostro insultare patiantur . . . (3) Dirigantur in provinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus abstento Marciano alius in loco eius substituatur et grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus et vulneratus contemnitur, colligatur. . . Ideo enim, frater carissime, copiosum corpus est sacerdotum concordiae mutuae glutino atque unitatis vinculo copulatum, ut, si quis ex collegio nostro haeresim facere et gregem Christi lacerare et vastare temptaverit, subveniant ceteri, qua pastores utiles et misericordes oves dominicas in gregem colligant.

¹ Matth. 5, 37.

Ep. 71 *Ad Quintum fratrem* (no. 3).

Non est autem de consuetudine praescribendum, sed ratione vincendum. Nam nec Petrus, quem primum dominus elegit et super quem aedificavit ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter et adroganter adsumpsit, ut diceret se primatum tenere et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere, nec despexit Paulum, quod ecclesiae prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit et rationi legitimae, quam Paulus vindicabat, facile consensit.

Ep. 72 *Cyprianus et ceteri Stephano fratri salutem* (no. 3)¹.

Haec ad conscientiam tuam, frater carissime, et pro honore communi et pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuae et fidei veritate placere, quae et religiosa pariter et vera sunt. Ceterum scimus quosdam, quod semel inbiberint, nolle deponere nec propositum suum facile mutare, sed salvo inter collegas pacis et concordiae vinculo quaedam propria, quae apud se semel sint usurpata, retinere. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiae administratione voluntatis suae arbitrium liberum unusquisque praepositus, rationem actus sui domino redditurus. Optamus te, frater carissime, semper bene valere².

¹ In hac epistula, quae mense Septembris anni 256 ab episcopis Carthaginem congregatis ad episcopum Romanum data est, agitur de rebaptismate haereticorum.

² In eadem synodo (kal. Sept. 256) Cyprianus haec praefatus est (cfr.: Sententiae episcoporum numero 87 de haereticis baptisandis, ed. *Hartel*, Cypr. opera I 435 ss. et novissime *von Soden* in: Nachrichten d. Kgl. Ges. d. Wiss. zu Göttingen, phil.-hist. Kl., 1909, 3, 247 ss.): 'Superest, ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus proferamus, neminem iudicantes aut a iure communicationis aliquem si diversum senserit amoventes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbi-

Ep. 75 *Firmilianus Cypriano fratri* (nr. 6 et 17).

Eos autem qui Romae sunt non ea in omnibus observare, quae sint ab origine tradita et frustra apostolorum auctoritatem praetendere scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies paschae et circa multa alia divinae rei sacramenta videat esse apud illos aliquas diversitates nec observari illic omnia aequaliter quae Hierosolymis observantur, secundum quod in ceteris quoque plurimis provinciis multa pro locorum et hominum diversitate variantur, nec tamen propter hoc ab ecclesiae catholicae pace atque unitate aliquando discessum est. Quod nunc Stephanus ausus est facere rumpens adversus vos pacem, quam semper antecessores eius vobiscum amore et honore mutuo custodierunt, adhuc etiam infamans Petrum et Paulum beatos apostolos, quasi hoc ipsi tradiderint, qui in epistulis suis haereticos execrati sunt et ut eos evitemus monuerunt. Unde apparet traditionem hanc humanam esse, quae haereticos asserit et baptismum, quod non nisi solius ecclesiae est, eos habere defendit.

(17) Atque ego in hac parte iuste indignor ad hanc tam apertam et manifestam Stephani stultitiam, quod qui sic de episcopatus sui loco gloriatur et se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta ecclesiae collocata sunt, multas alias petras inducat et ecclesiarum multarum nova aedificia constituat, dum esse illic baptismum sua auctoritate defendit. Nam qui baptizantur, complent sine dubio ecclesiae numerum; qui autem baptismum eorum probat, de baptizatis et ecclesiam illic esse confirmat; nec intellegit offuscari a se et quodam modo aboleri christianae petrae veritatem, qui sic prodit et deserit unitatem. Iudaeos tamen quamvis ignorantia caecos et gravissimo facinore constrictos zelum dei apostolus habere

trium proprium tamque iudicari ab alio non possit, quam nec ipse possit alterum iudicare. Sed exspectemus universi iudicium domini nostri Iesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in ecclesiae suae gubernatione et de actu nostro iudicandi.

profitetur. Stephanus, qui per successionem cathedram Petri habere se praedicat, nullo adversus haereticos zelo excitatur, concedens illis non modicam sed maximam gratiae potestatem, ut dicat eos et adseveret per baptismi sacramentum sordes veteris hominis abluere, antiqua mortis peccata donare, regeneratione caelesti filios dei facere, ad aeternam vitam divini lavacri sanctificatione reparare.

15. PSEUDO-CYPRIANUS, ADVERSUS ALEATORES C. 1¹.

... magna nobis ob universam fraternitatem cura est, fideles, maxime et rea perditorum omnium audacia id est aleatorum, animos ad nequitiam † se in lacum mortis emergunt. Et quoniam in nobis divina et paterna pietas apostolatus ducatum contulit et vicariam domini sedem caelesti dignatione ordinavit et originem authentici apostolatus, super quem Christus fundavit ecclesiam, in superiore nostro portamus, accepta simul potestate solvendi ac ligandi et curatione peccata dimittendi: salutaris doctrina admonemur, ne, dum delinquentibus adsidue ignoscimus, ipsi cum eis pariter torqueamur.

16. DIONYSIUSEP. ALEXANDRIMUS (†264), DE STEPHANO EP. ROMANO.

(Dionysius ad Xystum, qui Stephano in episcopatu Romano successit, ita de Stephano et de rebaptismate scripsit [Eus. h. e. VII 5, 4—5]):

Ἐπεστάλκει μὲν οὖν πρότερον καὶ περὶ Ἑλένου καὶ περὶ Φιρ- μιλιανοῦ καὶ πάντων τῶν τε ἀπὸ Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας καὶ	Ἐνταῦθα γὰρ ἡμεῖς ἴδμεν ὅτι ἄνθρωποι οὗτοι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐκείνου οὐκ ἔχουσιν ἄλλο ἢ τὸ ὄνομα· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἡμεῖς ἐκείνους ἀλλὰ τὸν ὄνομα.
	Ἐνταῦθα γὰρ ἡμεῖς ἴδμεν ὅτι ἄνθρωποι οὗτοι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐκείνου οὐκ ἔχουσιν ἄλλο ἢ τὸ ὄνομα· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἡμεῖς ἐκείνους ἀλλὰ τὸν ὄνομα.

¹ Hic libellus, tertio a. Chr. saeculo ab episcopo quodam Romano e secta Novatiani scriptus, editus est ab Hartelio, S. Cypriani opera, vol. III Appendix, Vindob. 1871, p. 92 ss.

δῆλον ὅτι Γαλατίας καὶ πάντων τῶν ἐξῆς ὁμορούντων ἐθνῶν, ὥς οὐδὲ ἐκείνοις κοινωνήσων διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, ἐπειδὴ τοὺς αἰρετικούς, φησὶν, ἀναβαπτίζουσιν. Καὶ σκόπει τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος· ὄντως γὰρ δόγματα περὶ τούτου γέγονεν, ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἐπισκόπων συνόδοις, ὥς πυνθάνομαι, ὥστε τοὺς προσιόντας ἀπὸ αἱρέσεων προκατηχηθέντας εἶτα ἀπολούεσθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀκαθάρτου ζύμης ῥύπον. Καὶ περὶ τούτων αὐτοῦ πάντων δεόμενος ἐπέστειλα.

ciam, Galatiam videlicet cunctasque finitimas provincias constitutis, sese ob eam causam ab illorum communione prorsus discessurum, quod haereticos rebaptizarent. Ac vide, quaeso, gravitatem negotii. Revera enim in maximis, ut audio, episcoporum conciliis decretum est, ut, qui ab haereticis ad catholicam accedunt ecclesiam, primum catechumeni fierent, ac deinde veteris et impuri fermenti sordibus per baptismum purgarentur. De his omnibus ego ad illum epistulam misi, rogans atque obtestans.’

(Idem ad Philemonem presbyterum Romanum de eadem re ita habet [Eus. h. e. VII 7, 5]):

Μεμάθηκα καὶ τοῦτο, ὅτι μὴ νῦν οἱ ἐν Ἀφρικῇ μόνον τοῦτο παρεισέγαγον, ἀλλὰ καὶ πρὸ πολλοῦ κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπους ἐν ταῖς πολυανθρωπότηταις ἐκκλησίαις καὶ ταῖς συνόδοις τῶν ἀδελφῶν, ἐν Ἰκονίῳ καὶ Συνάδοις καὶ παρὰ πολλοῖς, τοῦτο ἔδοξεν· ὥς τὰς βουλὰς ἀνατρέπων εἰς ἕριν αὐτοὺς καὶ φιλονεικίαν ἐμβαλεῖν οὐχ ὑπομένω. Οὐ γὰρ μετακινήσεις, φησὶν, ὅρια τοῦ πλησίον σου¹,

‘Illud’, inquit, ‘praeterea didici, non ab Afris solis id moris nunc primum invectum fuisse, sed et multo ante superiorum episcoporum temporibus in ecclesiis populosissimis et in conciliis fratrum apud Iconium et Synada et apud alios plurimos idem sanctum esse. Quorum sententias et statuta subvertere eosque ad iurgia et contentiones excitare equidem nolim. Scriptum est enim: *Non commutabis*

¹ Resch, Logion 43 (Texte und Untersuchungen 5, 116 ss.); Deut. 19, 14.

ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου.

*terminos proximi tui, quos
parentes tui constituerunt.*

17. IMPERATOR AURELIANUS, DE ROMANO EPISCOPO.

(Episcopi, qui anno 269 Antiochiam convenerant, Paulo Samosateno episcopo deposito Domnum Antiochiae urbis praesulem constituerunt. Qua re narrata, Eusebius in Historia ecclesiastica [VII 30, 18—21] haec addit):

Τοῦ δὴ οὖν Παύλου σὺν καὶ τῇ τῆς πίστεως ὀρθοδοξίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀποπεπιωκότος, Δόμνος, ὡς εἴρηται, τὴν λειτουργίαν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας διεδέξατο· ἀλλὰ γὰρ μηδαμῶς ἐκοτῆναι τοῦ Παύλου τοῦ τῆς ἐκκλησίας οἴκου θέλοντος, βασιλεὺς ἐντευχθεὶς Αὐρηλιανὸς αἰσιώτατα περὶ τοῦ πρακτέου διέλληφεν, τούτοις νείμει προστάτων τὸν οἶκον, οἷς ἂν οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν. Οὕτω δὴτα ὁ προδηλωθεὶς ἀνὴρ μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας. Τοιοῦτος μὲν γέ τις ἦν τὸ τηνικάδε περὶ ἡμᾶς ὁ Αὐρηλιανός, προϋούσης δ' αὐτῷ τῆς ἀρχῆς ἀλλοτρίον τι περὶ ἡμῶν φρονήσας, ἥδη τισὶν βουλαῖς, ὡς ἂν διωγμὸν καθ' ἡμῶν ἐγείρειεν, ἀνεκινεῖτο, πολὺς τε ἦν ὁ παρὰ πᾶσιν περὶ

Domno¹ igitur in episcopatum subrogato, Paulus et sacerdotio abseisus et communione, cum de domo ecclesiae nollet exire, interpellatus imperator Aurelianus religiose satis de hoc sancteque decernit, his praecipiens ecclesiae domum tradi, quibus Italiae sacerdotes et Romanus episcopus scriberent. Et ita praedictus Paulus ad cetera mala etiam hoc dedecoris adquisivit, ut manu publica de ecclesia pelleretur. Et tunc quidem talis erga nos exsistebat Aurelianus, processu vero temporis immutare propositi sui bonum coepit et malis consiliis depravatus persecutionem erga dei ecclesias meditari eo usque, ut dicatur, quod dictatis iam litteris et scriptis, cum superesset sola subscriptio, divina dextera interveniens subscriptionem nefandae dexterae detur-

¹ Versio latina est Rufini.

τούτου λόγος· μέλλοντα δὲ ἤδη
καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τοῖς καθ' ἡμῶν
γράμμασιν ὑποσημειούμενον θεία
μέτεισιν δίκη, μόνον οὐχὶ ἐξ
ἀγκώνων τῆς ἐγχειρήσεως αὐτὸν
ἀποδεσμοῦσα λαμπρῶς τε τοῖς
παῖσιν συνορᾷν παριστῶσα, ὥς
οὐποτε γένοιτ' ἂν ῥαστώνη τοῖς
τοῦ βίου ἄρχουσιν κατὰ τῶν τοῦ
Χριστοῦ ἐκκλησιῶν, μὴ οὐχὶ τῆς
ὑπερμάχου χειρὸς θεία καὶ οὐ-
ρανίῳ κρίσει παιδείας ἕνεκα καὶ
ἐπιστροφῆς, καθ' οὗς ἂν αὐτῇ
δοκιμάζοι καιροῦς, τοῦτ' ἐπιτε-
λεῖσθαι συγχωρούσης.

baverit; morte neim subita con-
demnatur, qui de piorum morte
censebat, ut ostenderet deus,
quia non, cum voluerit tyrannus,
cruciamur, sed, cum probaverit
ipse, corripimur.

18. PORPHYRIUS PHILOSOPHUS († 304), DE PETRO ET PAULO¹.

Οὗτος ὁ πρωτοστάτης τοῦ χο-
ροῦ τῶν μαθητῶν διδαχθεὶς ὑπὸ
τοῦ θεοῦ θανάτου καταφρονεῖν,
συλληφθεὶς ὑπὸ Ἡρώδου καὶ
φυγῶν, αἷτιος κολάσεως τοῖς
τηροῦσιν ἐγένετο. Φυγόντος γὰρ
αὐτοῦ νυκτός, ἡμέρας γενομένης
θόρυβος ἦν ἐν τοῖς στρατιώταις,
πῶς ἐξῆλθεν ὁ Πέτρος· ἐπιζητή-
σας δὲ αὐτὸν ὁ Ἡρώδης καὶ μὴ
εὗρών, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας
ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι, τουτέστιν

Hic princeps collegii discipu-
lorum, qui a deo mortem con-
temnere didicerat, cum ab Hero-
de captus fugeret, custodienti-
bus causa animadversionis fac-
tus est. Postquam enim nocte
fugit, luce orta tumultus erat
inter milites, quomodo exisset
Petrus; Herodes autem, eo quae-
sito et non invento, custodes
sciscitatus abduci, id est securi
feriri, iussit. Mirum sane est,

¹ Ex magno opere Porphyrii *Κατὰ χριστιανῶν* fragmenta tantum
exstant, maxime apud *Macarium Magnetem*, cuius librum *Μονογενῆς*
ἢ *Ἀποκριτικός* primus edidit *Blondel* (*Macarii Magnetis quae supersunt*,
Parisiis 1876). Quae *Macarius* de *Petro* et *Paulo* habet, leguntur
apud *Blondel* p. 102 et 162.

ἀποτμηθῆναι. Θαυμάσαι τοίνυν ἐστί, πῶς ὁ Ἰησοῦς τοιοῦτω ὄντι τῷ Πέτρῳ τὰ κλειδιά δέδωκε τῶν οὐρανῶν, πῶς ἐν τοσοῦτῳ τεταραγμένῳ θορύβῳ καὶ τηλικούτοις πράγμασι καταπεπονημένῳ ἔλεγε· Βόσκει τὰ ἄρνια μου, εἴ γε μὲν πρόβατά εἰσιν οἱ πιστοὶ εἰς τὸ τῆς τελειώσεως προβάντες μυστήριον, τὰ δ' ἄρνια τῶν ἔτι κατηχουμένων ὑπάρχει τὸ ἄθροισμα, ἀπαλῶ τέως τρεφόμενον διδασκαλίας γάλακτι. Ὅμως ἱστορεῖται μὴδ' ὀλίγους μῆνας βοσκήσας τὰ προβάτια ὁ Πέτρος ἐσταυρῶσθαι, εἰρηκότος τοῦ Ἰησοῦ τὰς ἄδου πύλας μὴ κατ-
σχύσειν αὐτοῦ.

Ἴδωμεν δ' ἐκεῖνο τὸ ῥηθὲν τῷ Παύλῳ. Εἶπε δὲ δι' ὁράματος ὁ κύριος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ· μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, ὅτι μετὰ σοῦ εἰμι καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοὶ τοῦ κακῶσαί σε¹. Καὶ ὅσον οὐδέπω ἐν Ῥώμῃ κρατηθεὶς τῆς κεφαλῆς ἀποτέμνεται οὗτος ὁ κομψὸς ὁ λέγων ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πέτρος, λαβὼν ἑξουσίαν βόσκειν τὰ ἄρνια, τῷ σταυρῷ προσηλωθεὶς ἀνα-
σκολοπίζεται.

quomodo Jesus Petro, qui eiusmodi erat, claves caeli dederit, quomodo ei, qui eo tumultu perturbationis talibusque rebus oppressus est, dixerit: *Pasce agnos meos*, si quidem oves sunt fideles ad mysterium perfectionis progressi, agni autem turba catechumenorum tenero adhuc doctrinae lacte nutrita. Et quamquam Iesus portas inferi non praevalituras adversus Petrum esse dixerat, tamen eum, postquam ne paucos quidem menses oviculas pavit, cruci adfixum esse narratur.

Videamus et illud Paulo dictum: *Dixit autem dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, propter quod ego sum tecum et nemo adponetur tibi, ut noceat te*. Et hic idem Romae capite demittitur vaniloquus, qui se angelos iudicaturum esse dixerat, atque etiam Petrus, qui oves pascendi potestatem acceperat, cruci adfixus moritur.

¹ Act. 18, 9—10.

19. PETRUS EP. ALEXANDRINUS († 311), DE IISDEM APOSTOLIS¹.

Οὕτως ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, πολλάκις συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς ὕστερον ἐν Ῥώμῃ ἐσταυρώθη. Καὶ ὁ περιβόητος Παῦλος, πλεονάκις παραδοθεὶς καὶ ἕως θανάτου κινδυνεύσας, πολλά τε ἀθλήσας καὶ καυχησάμενος ἐν πολλοῖς διωγμοῖς καὶ θλίψεσιν, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ αὐτὸς μαχαίρᾳ τὴν κεφαλὴν ἀπεκείρατο.

Ita Petrus apostolorum primus, saepe comprehensus et custodiae traditus ignominiaque adfectus, postremo Romae crucifixus est. Similiter et inclytus Paulus, saepe traditus et ad mortem usque in periculum adductus, multa mala perpressus et in multis persecutionibus afflictionibusque gloriat, in eadem urbe ipse quoque gladio capite multatus est.

20. EUSEBIUS EP. CAESAREENSIS.

a) De s. Petro et Simone Mago (Hist. eccl. II 14, 5—6).

Ἐπιβὰς δὲ (ὁ Σίμων) τῆς Ῥωμαίων πόλεως, συναιρομένης αὐτῷ τὰ μεγάλα τῆς ἐφεδρευούσης ἐνταῦθα δυνάμεως, ἐν ὀλίγῳ τοσοῦτον τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἦνυστο, ὥς καὶ ἀνδριάντος ἀναθήσει πρὸς τῶν τῇδε οἷα θεὸν τιμηθῆναι². Οὐ μὴν εἰς μακρὸν αὐτῷ ταῦτα προυχώρει. Παρὰ πόδας γοῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Κλαυδίου βασιλείας ἢ πανάγαθος καὶ φιλανθρωποτάτη τῶν ὄλων πρόνοια τὸν κατεργὸν καὶ μέγαν τῶν ἀποστόλων,

Tandem ad urbem Romam delatus, ope atque adiumento subsidentis ibidem daemonis, brevi conatus suos tantopere promovit, ut illius civitatis homines ei tamquam deo statuum conlocarint. Sed haec non diu ex voto illi fluxerunt. Confestim enim ipsis Claudii Augusti temporibus benigna et clementissima dei providentia fortissimum et maximum inter apostolos Petrum et virtutis merito

¹ Scripsit anno 306 Epistolam canonicam (*Περὶ μετανοίας*), quam edidit de Lagarde, Reliquiae iuris ecclesiastici antiquissimae, Lips. 1856, p. 63 ss.; cfr. eo loco can. 9, p. 68.

² De hac Simonis statua cfr. Iust. apol. I 26 et 56.

τὸν ἀρετῆς ἕνεκα τῶν λοιπῶν ἀπάντων προήγορον, Πέτρον, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὡς ἐπὶ τηλικούτον λυμεῶνα βίου χειραγωγεῖ· ὃς οἷά τις γενναῖος θεοῦ στρατηγὸς τοῖς θείοις ὅπλοις φραξάμενος, τὴν πολυτίμητον ἐμπορίαν τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἐξ ἀνατολῶν τοῖς κατὰ δύσιν ἐκόμει, φῶς αὐτὸ καὶ λόγον ψυχῶν σωτήριον, τὸ κήρυγμα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας εὐαγγελιζόμενος.

reliquorum omnium principem Romam adversus illam generis humani labem ac pestem perducit. Qui tamquam strenuus divinae militiae dux, caelestibus armis munitus, pretiosam illam lucis intellegibilis mercem ab oriente ad eos, qui occasum versus habitabant, detulit, lucem ipsam et salutarem mentibus doctrinam, regnum scilicet caelorum eis adnuntians.

b) De primis Petri in sede Romana successoribus¹.

Τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρου μαρτυρίαν πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος (h. e. III 2).

Ὁὗ (Τίτου) κατὰ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας Λίνος ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας δυοκαίδεκα τὴν λειτουργίαν ἐνιαυτοῖς κατασχών, Ἀνεγκλήτω ταύτην παραδίδωσιν (h. e. III 13). . . Δωδεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας (Δομετιανοῦ) τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας Ἀνέγκλητον ἔτεσσιν ἐπισκοπεύσαντα δεκαδύο διδέχεται Κλήμης, ὃν συνεργὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ὁ ἀπόστολος διδάσκει² (h. e. III 15).

Post Pauli autem Petrique martyrium primus ecclesiae Romanae episcopatum suscepit *Linus*.

Cuius (Tit) secundo imperii anno *Linus* ecclesiae Romanae episcopus, cum eam duodecim annos administrasset, Anencleto deinde regendam tradidit . . . Anno autem eiusdem imperatoris (Domitiani) duodecimo *Anencletus* exactis in episcopatu annis duodecim successorem reliquit Clementem, quem quidem Paulus apostolus in epistula ad Philippenses data adiutorem suum fuisse docet.

¹ Cfr. Jülicher, Kritische Bemerkungen zu den Papstverzeichnissen, in: *Mirbt*, Quellen zur Gesch. des Papsttums, ed. 3, Tub. 1911, p. 482 s. ² Phil. 4, 3.

Τῶν δ' ἐπὶ Ῥώμης ἐπισκόπων ἔτει τρίτῳ τῆς τοῦ προειρημένου βασιλέως (Τραϊανοῦ) ἀρχῆς Κλήμης Εὐαρέστῳ παραδοὺς τὴν λειτουργίαν ἀναλύει τὸν βίον, τὰ πάντα προστὰς ἔτεσιν ἑννέα τῆς τοῦ θείου λόγου διδασκαλίας (h. e. III 34).

Ἐν τούτῳ (ἄμφι τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Τραϊανοῦ βασιλείας) καὶ Ἀλέξανδρος ἐπὶ Ῥώμης, ὄγδοον ἔτος ἀποπλήσαντος Εὐαρέστου, πέμπτην ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου κατάγων διαδοχὴν, τὴν ἐπισκοπὴν ὑπολαμβάνει (h. e. IV 1).

Ἔτει δὲ τρίτῳ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας (Ἀδριανοῦ) Ἀλέξανδρος Ῥωμαίων ἐπίσκοπος τελευτᾷ, δέκατον τῆς οἰκονομίας ἀποπλήσας ἔτος· Εὐστός ἦν τούτῳ διάδοχος (h. e. IV 4). Ἦδη δὲ δωδέκατον ἐχούσης ἔτος τῆς ἡγεμονίας Εὐστόν δεκαέτη χρόνον ἀποπλήσαντα ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς ἑβδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδέχεται Τελέσφορος (h. e. IV 5, 5).

Τούτου (Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς) δὲ ἐν ἔτει πρώτῳ Τελεσφόρον τὸν βίον ἐνδεκάτῳ τῆς λειτουργίας ἐνιαυτῷ μετελλάξαντος, Ὑγῖνος τὸν κληρὸν τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς παραλαμβάνει (h. e. IV 9, 3).

Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τέταρτον τῆς

Ex Romanis autem pontificibus Clemens anno supra dicti imperatoris (Traiani) tertio abiit e vita, *Evaresto* sacerdotium relinquens, cum intra novem annorum spatium praedicationem verbi divini procurasset.

Eodem tempore (circa duodecimum annum imperii Traiani), cum Evarestus annos octo in pontificatu exegisset, Romae episcopatum suscepit *Alexander*, quintum a Petro et Paulo successionis obtinens locum.

Anno autem eiusdem principatus (Hadriani) tertio Alexander Romanae urbis episcopus fato functus est, cum decem annos administrationis explesset; cui successit *Xystus*. Porro annum regni sui duodecimum agente imperatore cum Xystus episcopatum urbis Romae decem annis obtinuisset, septimus ab apostolis *Telesphorus* in eius locum successit.

Huius (Antonini Pii) anno primo, cum Telesphorus migrasset e vita anno episcopatus sui undecimo, pontificatum Romanae urbis sortitus est *Hyginus*.

Sed Hygino post quartum

ἐπισκοπῆς ἔτος Ὑγίνου τελευτήσαντος, Πίος ἐπὶ Ρώμης ἐγχειρίζεται τὴν λειτουργίαν. . . . Καὶ κατὰ τὴν Ῥωμαίων δὲ πόλιν πεντεκαδεκάτῳ τῆς ἐπισκοπῆς ἐνιαυτῷ Πίον μεταλλάξαντος, Ἀνίκητος τῶν ἐκεῖσε προΐσταται· καθ' ὃν Ἡγήσιππος ἱστορεῖ ἑαυτὸν ἐπιδηρῆσαι τῇ Ῥώμῃ παραμεῖναι τε αὐτόθι μέχρι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλενθέρου. Μάλιστα δ' ἠκμαζεν ἐπὶ τῶνδε Ἰουστίνος, ἐν φιλοσόφον σχήματι πρεσβεύων τὸν θεῖον λόγον (h. e. IV 11, 6—8).

episcopatus annum mortuo, Romanae ecclesiae sacerdotium suscepit *Pius* . . . At Romae cum Pius anno episcopatus sui quintodecimo vitam cum morte commutasset, *Anicetus* ecclesiae illius antistes factus est. Huius temporibus se in urbem Romam venisse scribit Hegesippus ibidemque ad Eleutheri usque episcopatum continuo perman-
sisse. Prae ceteris autem eodem tempore florebat Iustinus, sub habitu philosophi verbi dei prae-
dicans.

Index nominum.

<p>Alexander, ep. Romanus 16. 57.
 Anacletus, ep. Romanus 16. 56.
 Andreas, apostolus 1. 39.
 Anicetus, ep. Romanus 15. 24. 25.
 58.
 Antium 34.
 Antonianus 45.
 Aurelianus, imperator 50.
 Babylon 13.
 Bacchyllus, ep. Corinthius 19.
 Barnabas, apostolus 5. 6.
 Bartholomaeus, apost. 39.
 Caesarea Palaestinae 19.
 Caesarea Philippi 1. 3.
 Caius, presbyter Rom. 27 s.
 Callistus, ep. Romanus 31—39.
 Carpophorus 34.
 Cephias 1. 6.
 Claudius, imperator 11. 55.
 Clemens Alexandrinus 13.
 Clemens, ep. Romanus 7 ss. 11. 15.
 16. 56, a s. Petro ordinatus 29.
 Commodus, imperator 33.
 Corinthus 7. 16 s. 29.
 Cornelius, ep. Romanus 44—46.
 Cyprianus, ep. Carth. 42—50.
 Dionysius, ep. Alex. 50—52.
 Dionysius, ep. Corinthius 16 ss.
 Domnus, ep. Antiochiae 52.
 Eleutherus, ep. Romanus 15 s.</p> | <p>Ephesus 20. 21. 26. 29. 39.
 Evaristus, ep. Romanus 16. 57.
 Faustinus, episcopus 47.
 Firmilianus, episcopus 49. 50.
 Grapte 11.
 Hegesippus 14.
 Helenus, episcopus 50.
 Hermas 11.
 Herodes 53 s.
 Hierapolis 20.
 Hippolytus, ep. Romanus 32ss.
 Hyacinthus 33.
 Hyginus, ep. Romanus 16. 24. 57.
 Iacobus, apostolus 6.
 Ieremias 2.
 Ignatius, ep. Antiochiae 9 ss.
 Iohannes, ap. 1. 4. 20. 25 s. 39.
 Iohannes Baptista 2. 3.
 Iohannes, presbyter 13.
 Irenaeus 15 s. 19. 23. 26 s.
 Iudaei 18 s. 21. 39. 49.
 Linus, ep. Romanus 15 s. 56.
 Lucas, evangelista 26.
 Marcia, Commodi pellex 33.
 Marcianus, ep. Arel. 47.
 Marcus, evang. 3. 12—14.
 Matthaeus, evang. 14. 26. 39; Matth.
 16, 18 explicatur: 31. 40—43.
 Melito, ep. Sardensis 21.
 Montanus 32.</p> |
|--|---|

3 0311 00011 6595

60

INUM.

Narcissus, presb. Hierosol. 19.
Nero, imperator 30. 39.
Novatianus 45. 47.
Origenes 39—42.
Ostiensis via 28.
Palmas, ep. Ponti 19.
Papias, ep. Hierapolitanus 11—14.
Papirius, episcopus 21.
Paulus, apost. 5 s. 8. 10. 16 s. 26—
28. 30. 39. 48 s. 54 s.
Paulus, ep. Samosatenus 52.
Petrus, apost. 1—5. 8. 10. 12—14.
17 s. 26 s. 29 s. 32. 39. 42 s. 48 s.
53. 56.
Petrus, ep. Alexandrinus 55.
Philippi, urbs 29.
Philippus, apost. 20.
Pius, ep. Romanus 24. 58.
Polycarpus, martyr 21. 25. 29 s.
Polycrates, episcopus 20 s.
Porphyrius, philosophus 53 s.
Praxeas 32.

Primus, ep. Corinthius 15.
Roma 7. 10. 12. 15. 19. 25 ss.
Romana ecclesia 17 s. 26 s. 29.
44—47. 52.
Romani episcopi, series 14 ss. 56 ss.
Sabellius, haereticus 34—36.
Sagaris, ep. et martyr 21.
Sardinia 33.
Simon Magus 12. 55.
Smyrna 21.
Soter, ep. Romanus 15. 17. 24.
Stephanus, ep. Rom. 47—51.
Telesphorus, ep. Rom. 16. 24. 57.
Tertullianus 28—32.
Theodotus, haereticus 36.
Theophilus, ep. Caesareae 19.
Thomas, apost. 39.
Thraseas, ep. 21.
Vaticanus mons 28.
Victor, ep. Romanus 18 ss. 33.
Xystus, ep. Romanus 24. 57.
Zephyrinus, ep. Rom. 34.

BR 63	36284
FL	Rauschen, Gerardus, ed.
OTHER	
fasc. 9	Textus Antenicaeni ad
TITLE	Primatum Romanum spectantes
DATE DUE	

208

R248 f

v. 9

~~STUDENT'S LIBRARY~~

BEFORE TAKING BOOK

from library, remove slip from this pocket; put your name and date on it and place it in the box provided for the same.

WHEN RETURNING BOOK

return the slip to the pocket and replace the book in its proper place.

A BOOK IS NO GOOD UNLESS YOU CAN
FIND IT WHEN YOU NEED IT.

Your cooperation in keeping an orderly library will enable you to get the best service possible from your library.

In meinem Verlage ist erschienen

3 031 3031 1000

Florilegium patristicum digessit, vertit, adnotavit Gerh. Rauschen
Fasc. I. Monumenta aevi apostolici. 1904. VI, 90 S. Preis
broschiert *M* 1.20, kartoniert *M* 1.40.

— — Fasc. II. S. Justini apologiae duae. Editio altera aucta et
emendata. 1911. IV, 135 S. Preis broschiert *M* 2.20, kar-
toniert *M* 2.40.

— — Fasc. III. Monumenta minora saeculi secundi. 1905. IV,
106 S. Preis broschiert *M* 1.50, kartoniert *M* 1.70.

— — Fasc. IV. Tertulliani liber de praescriptioe haereticorum,
acced. S. Irenaei adversus haereses. III 3/4. 1906. IV, 69 S.
Preis *M* 1.—, kartoniert *M* 1.20.

— — Fasc. V. Vincentii Lerinensis commonitoria. 1906. IV, 71 S.
Preis *M* 1.20, kartoniert *M* 1.40.

— — Fasc. VI. Tertulliani apologetici recensio nova. Editio altera
emendata. 1912. IV, 144 S. Preis *M* 2.40, kartoniert *M* 2.60.

— — Fasc. VII. Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima.
1909. IV, 170 S. Preis *M* 2.40, kartoniert *M* 2.60.

— — Fasc. VIII. M. Minucii Felicis Octavius. 1913. XIV, 64 S.
Preis *M* 1.40, kartoniert 1.60.

**Rauschen, Gerh., Lebaue der katholischen Religion für die oberen
Klassen höherer Lehranstalten. 4 Bde., 5.—8. Aufl. 1912, ge-
bunden *M* 6.90.**

— Apologetik für Prima als Anhang zur Glaubenslehre. 4. Aufl.
1912, kartoniert *M* 0.80.

— Kleine Kirchengeschichte. Kirchengeschichtl. Charakterbilder
für höhere Lehranstalten. 4. rev. Aufl. mit 14 Abbild. 1912,
M 0.80.

— Bibeltkunde für höhere Lehranstalten. 3. Aufl. 1913, geb. *M* 1.30

— Kirchengeschichte für höhere Mädchenschulen. 3. Aufl. gebunden
M 1.60.

— Hilfsbuch für den kathol. Religionsunterricht auf der ersten
Klasse der höheren Mädchenschulen. 2. Aufl. geb. *M* 1.50.

— Die wichtigeren neuen Funde aus dem Gebiete der ältesten
Kirchengeschichte 1905, *M* 0.80.

— Neues Licht aus dem alten orient. Keilschrift- u. Papyrusfunde
aus dem jüdisch-christl. Altertum, Ausgrabung d. Menassa
1913, *M* 0.80.

Bonn.

Peter Hanstein, Verlagsbuchhändler

W9-DJJ-966

